4. debet deum deligere ex toto corde, ex tota anima, ex tota mente, et proximum suum tamquam seipsum. A.

5. quamquam etiam ut sciatur lex quomodo scienda est, id est, ut intellegatur, quid sibi velit, quare sit eis posita, qui eam non erant servaturi, quid habeat utilitatis etiam hoc ipsum, quod lex subintravit, ut abundaret delictum, nemo comprehendit, nisi a domino acceperit intellectum. A.

6. parum est mihi voluntas mea, nisi in eo, quod volui, me ipse deducas. et certe ipsa est semita, hoc est, via mandatorum dei, quam se dilatato ab illo corde suo cucurrisse iam dixerat. quam propterea etiam semitam vocat, quia angusta est via, quae ducit ad vitam; et cum sit angusta, nisi dilatato corde non curritur. A.

7. quid est inclinatum cor ad aliquid habere, nisi hoc velle? et voluit ergo, et orat, ut velit. voluit, cum dicit: deduc me in semita mandatorum tuorum, quia ipsam volui. orat autem ut velit, cum dicit: inclina cor meum in testimonia tua et non in avaritiam. hoc itaque orat, ut in ipsa voluntate proficiat. quae sunt autem dei testimonia, nisi quibus sibi ipse attestatur? testimoniis enim aliquid probatur, ac per hoc iustificationes dei et mandata dei testimoniis dei probantur, et quidquid nobis persuadere vult deus, suis testimoniis persuadet: in quae iste petit inclinari cor suum, et non avaritiam. testimoniis quippe suis agit nobiscum deus .... omnis autem a nobis circumciditur avaritia, si gratis colatur deus. ad quod sanctum Job in agone tentationis ipse provocat inimicus, cum de illo dicit: numquid gratis colit Job deum? putabat enim diabolus, quod in deo colendo vir iustus cor inclinatum haberet in avaritiam, et causa emolumenti vel utilitatis rerum temporalium, quibus eum ditaverat dominus, velut mercenarius ei pro tali mercede serviret: sed quam gratis deum coleret, tentatus apparuit. si ergo cor non habeamus inclinatum in avaritiam, deum non colimus nisi propter deum, ut sui cultus ipse sit merces. A.

8. a contrario differunt inter se vanitas et veritas .... numquid quamdiu sumus in hoc mundo, possumus non videre vanitatem? omnis enim creatura vanitati subiecta est, quae intellegitur esse in homine: et omnia vanitas, quae abundantia hominis in omni labore suo, quo ipse laborat sub sole (vgl. Eccles. 1, 2 u. 3) an iste fortassis hoc orat, ut non sit eius vita sub sole, ubi omnia vanitas, sed in illo sit, in quo se vivificari petit? ... quid est ergo, quod iste dicit: averte oculos meos, ne videant vanitatem? an hoc petit, ut non quidem in hac vita, quod in spe gerimus, impleatur, sed ut in ea sorte sit, quae in illo quandoque possit impleri, cum liberabitur a servitute corruptionis et spiritu et anima et cor-

pore, in libertatem gloriae filiorum dei, ubi iam non videat vanitatem? . . . sed est hic alius sensus, quem mihi fateor plus placere . . . . in qua vanitate praecipuum locum obtinet amor laudis humanae, propter quam multa magna fecerunt, qui magni in hoc saeculo nominati sunt, multumque laudati in civitatibus gentium, quaerentes non apud deum, sed apud homines gloriam et propter hanc velut prudenter, fortiter, temperanter, iusteque viventes, ad quam pervenientes perceperunt mercedem suam, vani vanam . . . . propter ipsam denique temporalem salutem non debemus facere bona opera nostra, sed potius propter illam quam speramus aeternam . . . . monuit, ne propter laudes hominum bona opera faciamus, dicens: attendite, ne faciatis iustitiam vestram coram hominibus, ut videamini ab eis. monuit, ne propter pecuniam, dicens: nolite thesaurizare in terra. A.

9. huius autem mundi cupiditas, vanitas; sed Christus, qui ex hoc mundo liberat, veritas. A.

10. quod quid est aliud quam: da mihi, ut faciam, quod eloqueris? . . . statuit itaque deus eloquium suum in timorem suum eis, quibus dat spiritum timoris sui: timoris autem non illius, de quo dicit apostolus: non enim accepistis spiritum servitutis iterum in timore . . . . sed illius timoris, quem dicit propheta spiritum timoris dei. A.

11, 12. suspicari enim potius alienum potest homo, non suum. quoniam quod suspicatur, ignorat: in suo autem opprobrio non est cuiusque suspicio, sed scientia, ubi loquitur conscientia. quid est ergo quod ait: opprobrium meum, quod suspicatus sum? nimirum de superiore sensu etiam iste ducendus est: quoniam quamdiu non avertit homo oculos suos, ne videant vanitatem, quod in seipso agitur, hoc de aliis suspicatur, ut propter quod ipse colit deum, vel propter quod bona opera facit, propter hoc credat et alterum facere . . . . et cum haec omnia monuisset, quia possumus suspicari eos, quos iuste vivere videmus, et quo fine faciant non videmus, propter aliquid huiusmodi benefacere, continuo subiecit: nolite iudicare, ne iudicemini. unde et hic cum dixisset: amputa opprobrium meum, quod suspicatus sum, addidit: quia iudicia tua suavia, id est, iudicia tua vera . . . . hominum autem iudicia de occultis hominum non suavia, quia temeraria. A.

13. non in mea, sed in tua iustitia vivifica me . . . . quia in me unde morerer habui, unde autem vivam, non invenio nisi in te. iustitia tua Christus est . . . . in illo vivifices me. A.

F.

1. Quid hic ergo poscit, nisi ut mandata, quae concupivit, per eius misericordiam faciat, qui mandavit. A.

2. factus est enim nobis Christus sapientia a deo et iustitia et sanctificatio et redemtio . . . . quod ergo ait: in tua iustitia vivifica me, in Christo utique vivificari cupit, et ipsa est misericordia, quam super se poscit venire. A.

3. hoc est, secundum promissionem tuam. A. — secundum quod Abrahae promisisti. Br.

4, 5. Christum sonat. ipsum enim nobis exprobrant, quibus est crucifixus vel scandalum vel stultitia . . . . nos autem, ne offendamus et cadamus, opprobria eorum ne timeamus, sed respondeamus eis verbum. hoc est verbum fidei, quod praedicamus . . . . ut autem hoc martyres possent, promissum est eis et dictum: non enim vos estis, qui loquimini, sed spiritus patris vestri, qui loquitur in vobis. ideo et iste cum dixisset: respondebo exprobrantibus mihi verbum, continuo sequitur: quoniam speravi in verbis tuis, quod est utique in promissis tuis. sed quoniam plurimi, quamvis ad ipsum corpus, cuius haec verba sunt, pertinentes, gravi pondere persecutionis urgente non valuerunt sustinere exprobrationem, et Christum deficiendo negaverunt, ideo sequitur: et ne auferas etc. (vgl. 6). A.

6. ex ore suo quippe dicit, quia unitas corporis loquitur, in cuius membris etiam illi deputantur, qui defecerunt ad horam negando, sed poenitendo postea revixerunt, vel etiam martyrii palmam, quam perdiderant, reparata confessione sumserunt . . . . non usquequaque, hoc est, non omni modo, ex ore Petri, in quo erat typus ecclesiae, verbum veritatis ablatum est: quia etsi ad horam negavit timore turbatus, tamen flendo est reparatus et confitendo est postea coronatus. totum itaque corpus Christi loquitur, id est, ecclesiae sanctae universitas . . . . quod autem ait: ne auferas, intellegendum est: ne auferri sinas . . . . et ipse dominus ad Petrum: rogavi, inquit, pro te, ne deficiat fides tua, hoc est, ne auferatur ex ore tuo verbum veritatis usque valde. A.

7. iudicia tua, quibus me corripis, non solum mihi non auferunt spem, verum augent etiam. quoniam quem diligit dominus, corripit, flagellat autem omnem filium, quem recipit. ecce enim sancti et humiles corde de te praesumendo in persecutionibus non defecerunt: ecce etiam, qui de se praesumendo defecerunt, et tamen ad ipsum corpus pertinuerunt, sibi innotescendo fleverunt et tuam gratiam solidius invenerunt, quia suam superbiam perdiderunt. A.

8. id est, si non abstuleris ex ore meo verbum veritatis, custodiam legem tuam semper . . . . lex itaque ista intellegenda est, de qua dicit apostolus: plenitudo legis caritas. haec enim a sanctis, quorum ex ore non aufertur verbum veritatis, hoc est, ab ipsa Christi ecclesia custodietur, non

solum in hoc saeculum, sed etiam in alterum. quod appellatur saeculum saeculi . . . . quia et deum plenius cum viderimus, amabimus et proximum, quia deus erit omnia in omnibus. A.

9. superiores versus prolixi psalmi huius orationem habent: hi autem, qui sequuntur, de quibus nunc disputandum est, narrationem . . . . nimirum ergo quod non dixit, intellegi voluit, id est exauditum se fuisse . . . . quid est igitur: et ambulabam in latitudine, nisi ambulabam in caritate. A.

10. illud intueamur, quod dicit magister bonus et doctor et dator: petite et accipietis, quaerite et invenietis, pulsate et aperietur vobis. et paulo post: si ergo vos, inquit, cum sitis mali, nostis bona data dare filiis vestris, quanto magis pater vester, qui in caelis est, dabit bona petentibus se. A.

11. testimonia, quippe in quibus dicit, quod loquebatur, graece martyria nuncupantur, quo verbo iam utimur pro latino. unde dictum est etiam vocabulum martyrum, quibus praedixit Jesus, quod et ante reges eum fuerant confessuri. A.

12. ut opus meditationis dilectionis perficeret fructum. Br.

13. dilexit autem et cogitando et operando. nam quod ad cogitationem pertinet, ait: et meditabor in mandatis tuis, quod autem ad operationem, et levavi manus meas ad mandata tua. utrique autem sententiae addidit, quae dilexi. finis enim praecepti est caritas de corde puro. quando isto fine, id est, huius rei contemplatione fit mandatum dei, tunc fit vere opus bonum, et tunc levantur manus, quia supernum est, quo levantur. propterea de ipsa caritate locuturus apostolus ait: supereminentem viam vobis demonstro. et alio loco: cognoscere, inquit, etiam superimentem scientiae caritatem Christi. nam si de operum mandatorum dei merces terrenae felicitatis expetitur deponuntur manus potius, quam levantur: quia terrena emolumenta, quae non sursum, sed deorsum sunt, illo opere requiruntur. A.

14. ad utrumque autem pertinet, quod sequitur: et exercebar in iustificationibus tuis. quod plures interpretes dicere maluerunt, quam laetabar aut garriebam, quod aliqui interpretati sunt ex eo quod Graecus habet ἠδολέσχουν. exercetur quippe in iustificationibus dei laetus, et quodam modo garrulus, qui mandata eius, quae diligit, et cogitandi et operandi delectatione custodit. A.

G.

1, 2. Memento, inquit, verbi tui servo tuo, hoc est, imple promissum servo tuo . . . . haec scilicet spes, quae data est humilibus, dicente scriptura: deus superbis resistit,

humilibus autem dat gratiam . . . . et dominus Jesus hanc humilitatem cum discipulis praediceret a persecutoribus esse venturam, non eos sine spe reliquit . . . . sed aeternorum est spes ista praemiorum. est et alia spes, quae in humilitate tribulationis plurimum consolatur, quae sanctis data est in verbo dei adiutorium gratiae pollicentis, ne quisque deficiat. de qua spe dicit apostolus: fidelis deus, qui non permittet vos tentari super id, quod potestis. A.

3. quia eloquium tuum vivificavit me, ut spem vitae haberem proiectus in mortem. A.

4. quia non solum erant impii, verum etiam pios impios esse cogebant . . . . superbi inique agebant usque valde: quandoquidem eorum superbiam nec humilitas mortalitatis edomuit. A.

5. a lege autem tua non declinavi, quod me facere cogebant superbi. A.

6. a saeculo ergo, ex quo genus humanum sumsit exordium, memor fui iudiciorum tuorum, super vasa irae, quae perfecta sunt in perditionem. et consolatus sum, quia per haec quoque ostendisti divitias gloriae tuae in vasa misericordiae tuae. A.

7. cantabiles illi erant iustificationes dei in loco peregrinationis suae, quamvis eum taedium teneret a peccatoribus relinquentibus legem dei, quia cum eis conversari in hac vita vel ad tempus cogitur, donec area ventiletur. A.

8. quod vero ibi ait: et consolatus sum, ad hoc referatur: cantabiles mihi erant iustificationes tuae. A.

9. nox est illa humilitas, ubi est mortalitatis aerumna, nox est in superbis inique agentibus usque valde, nox in taedio a peccatoribus relinquentibus legem dei, nox est postremo in loco peregrinationis huius, donec veniat dominus et illuminet abscondita tenebrarum et manifestabit cogitationes cordis, et tunc laus erit unicuique a deo. in hac ergo nocte memor homo esse debet nominis dei, ut qui gloriatur, in domino glorietur . . . . et custodivi legem tuam; quam non custodisset, si in sua virtute confidens nominis dei memor non fuisset: adiutorium enim nostrum in nomine domini. A.

10. haec facta est mihi. quia itaque non lex, profecto nox est, quae facta est illi . . . . si enim humilitas illa mortalitatis non absurde intellegitur nox . . . . profecto haec ipsa humilitas in loco peregrinationis huius, quae nox recte intellegitur, prodest eis, qui salubriter exercentur ea, ut discant non superbire, propter quod malum in istam noctem pulsus est homo . . . . iam intellegens dicat, quod in hoc psalmo aliquanto post dicitur: bonum est mihi, quoniam humiliasti me, ut discam iustificationes tuas. A.

II.

1. Quid est, portio mea domine, dixi, custodire legem tuam: nisi quia ita erit portio cuiusque dominus, cum legem eius custodierit? A.

2. sed quomodo custodit, nisi hoc donet atque ad hoc adiuvet spiritus vivificans; ne litera occidat et peccatum occasione accepta per mandatum operetur in homine omnem concupiscentiam . . . . et dicens, quomodo sit precatus: miserere inquit mei. A.

3. hoc est, secundum verbum promissionis tuae. filii quippe promissionis in semine deputantur Abrahae. A.

4. averti scilicet a viis meis, quae displicuerunt mihi, ut irent in testimonia tua, atque ibi haberent viam . . . . apostolus ait: deus est enim, qui operatur in vobis: cui etiam dicitur: averte oculos meos, ne videant vanitatem. si oculos, ne videant vanitatem, cur non et pedes, ne sectentur errorem? propter quod et illud scriptum est: oculi mei semper ad dominum, quoniam ipse evellet de laqueo pedes meos. A.

6. funes peccatorum impedimenta sunt inimicorum, sive spiritalium, sicut diaboli et angelorum eius, sive carnalium, in quibus filiis infidelitatis diabolus operatur . . . . cum itaque minantur mala, quibus terreant iustos, ne pro dei lege patiantur, quodam modo funibus implicant veluti valida et robusta reste sua. trahunt enim peccata sicut restem longam et hinc sanctos implicare conantur et aliquando permittuntur. A.

7. quia et hoc ipsum, quod funes peccatorum circumplectuntur iustum, iudicia sunt iustitiae dei . . . . hoc enim ait de persecutionibus, quas patiebatur ecclesia, cum funes peccatorum circumplecterentur eam. proinde mediam noctem graviora tribulationis intellegenda existimo. in qua dixit: surgebam, quia non eum sic affligebat, ut deiiceret, sed exercebat, ut surgeret, id est, ut ea ipsa tribulatione ad fortius confitendum proficeret. A. — ad confitendum hic significat ad laudandum. C.

8. iam vero quia ista fiunt gratia dei per Jesum Christum dominum nostrum. vocem personae suae per hanc prophetiam suo corpori adiungit ipse salvator. ad ipsum caput enim proprie, quod sequitur, pertinere arbitror . . . . neque enim efficeremur participes divinitatis eius, nisi ipse mortalitatis nostrae particeps fieret. A.

9. et quia propter hoc, quod particeps factus est fratrum suorum, deus hominum, immortalis mortalium, ideo granum cecidit in terram; ut mortificatum multum fructum faceret: de ipso fructu secutus adiunxit: misericordia tua, domine, plena est terra. A.

10. et unde hoc, nisi cum iustificatur impius? in cuius gratiae scientia ut proficiatur, adiungit: et iustificationes tuas doce me. A.

J.

1. Sic debemus intellegere suavitatem, quam χρηστότητα Graeci vocant, ut in bonis spiritalibus deputetur . . . . nihil hic ergo aliud dictum existimo: suavitatem fecisti cum servo tuo, nisi: fecisti ut me delectaret bonum. quando enim delectat bonum. magnum est dei donum. quando autem bonum opus, quod lex imperat, fit timore poenae. non delectatione iustitiae, cum deus metuitur: serviliter fit, non liberaliter . . . . secundum eloquium tuum, hoc est secundum promissum tuum. A.

2. augeri sibi ista poscit et perfici: nam utique, qui iam dixerat: suavitatem fecisti cum servo tuo. quomodo dicit: suavitatem doce me, nisi ut ei gratia dei magis magisque innotescat dulcedine bonitatis. habebant enim fidem, qui dixerunt: domine auge nobis fidem. et quamdiu vivitur in hoc mundo, proficientium est ista cantatio. addidit autem eruditionem, vel sicut plures codices habent. disciplinam . . . . intellegenda est per molestias eruditio. secundum illud: quem enim diligit dominus, corripit, flagellat autem omnem filium, quem recipit. haec apud ecclesiasticas literas dici assolet disciplina, interpretata de graeco, ubi legitur παιδεία. hoc enim verbum in graeco positum est in epistola ad Hebraeos, ubi latinus interpres ait: omnis disciplina ad praesens non gaudii videtur esse, sed tristitiae . . . . ideo parum fuit dicere: suavitatem fecisti cum servo tuo, nisi rursus peteret, ut eum doceat suavitatem, tanta utique, ut disciplinam possit patientissime sustinere. tertia ponitur scientia: quoniam si magnitudine sua praecidit scientia magnitudinem caritatis, non aedificat, sed inflat . . . . quoniam mandatis tuis credidi: non immerito quaeri potest, cur non dixerit, obedivi, sed credidi . . . . promissis ergo credimus. mandatis obtemperamus. quid est ergo, mandatis tuis credidi, nisi credidi. quod tu illa mandaveris, non aliquis homo, quamvis per homines hominibus ministrata sint? . . . si enim homo mihi haec iuberet forinsecus, numquid ut etiam facerem, quod iubebat, adiuvaret intrinsecus? A.

3. quod ad illam humiliationem melius refertur, quae facta est in Adam, in quo omnis creatura humana tamquam in radice vitiata, quoniam veritati subiecta esse non voluit, subiecta est vanitati. A.

4. quod vasis misericordiae profuit experiri, ut deiecta superbia diligatur obedientia, et pereat non reditura miseria. A.

5. vere vult facere iustificationes dei, quando eas in eius suavitate vult discere ab ipso, cui dixit: suavis es tu, domine. A.

6. iniquitas superborum, eorum scilicet, quibus non profuit, quod posteaquam deliquit, humiliata est humana natura. A.

7. quantalibet, inquit, abundet iniquitas, non in me refrigescet caritas. A.

8. obduruisse autem cor eorum vult intellegi hoc verbo et hoc loco. A.

9. sed vide, quid a se opponat duritiae cordis illorum: ego vero, inquit, legem tuam meditatus sum . . . . meditatione quippe legis huius voluntaria servatur humilitas, ut poenalis humilitas evadatur, de qua mox dicit. A.

10. ipso quippe fructu ostendit, quod bonum illi fuerit humiliari. A.

11. ut amplius diligat caritas legem dei, quam diligit cupiditas millia auri et argenti. A.

K.

1. Sed adhibent testimonium de hoc psalmo et dicunt: ecce ubi apertissime clamat homo: manus tuae fecerunt me, et finxerunt me. quasi non aperte etiam dictum sit: videbo caelos opera digitorum tuorum. nec minus aperte: et opera manuum tuarum sunt caeli, multoque apertius: et aridam terram manus eius finxerunt. manus ergo dei sunt potestas dei . . . . unusquisque non sine opere dei etiam de parentibus fit, ipso creante, illis generantibus . . . . nonne ipsi naturae humanae intellectus est inditus, ut eo discernatur a pecore? an sic est deformata peccando, ut etiam hoc in ea reformandum sit? propter quod et apostolus omnibus ad regenerationem pertinentibus dicit: renovamini spiritu mentis vestrae . . . . dominus Jesus in hoc psalmo per prophetam, tamquam sibi, petivit intellectum dari a deo corpori suo, quod est ecclesia. ad dei mandata discenda. cum ipso enim vita corporis eius, hoc est, populi eius, abscondita est in deo, et ipse in eodem corpore suo indigentiam patitur, et poscit, quod membris suis est necessarium. manus tuae, inquit, fecerunt me, et plasmaverunt me: da mihi intellectum, ut discam mandata tua. quia tu, inquit, formasti, tu reforma.

2. in verba tua speravi, id est, in ea, quae promisisti . . . . qui sunt autem, qui timent deum, et quem videbunt et laetabuntur, quoniam in verba dei speravit? . . . an populus ipse se videt et iocundatur et sic dictum est? . . . in praesenti tempore timor est, quamdiu tentatio est vita humana

super terram, iocunditas autem, quam voluit hic intellegi, tunc erit, quando iusti fulgebunt in regno patris sui sicut sol? . . . etiam illud intellegamus. quod potens est deus facere supra quam petimus et intellegimus, ut quia supra quam petimus et intellegimus sunt, parum sit ea sperare, sed debeamus supersperare. A.

3. 4. et hic quidem primo veritatem posuit, qua humiliati sumus in mortem, iudicante illo, cuius iudicia iustitia est: deinde misericordiam, qua instauramur ad vitam . . . . secundum eloquium tuum servo tuo: id est, secundum quod promisisti servo tuo. sive ergo regeneratio, qua hic in dei filios adoptamur, sive fides et spes et caritas, quae tria aedificantur in nobis; quamvis de misericordia dei veniant, tamen in hac aerumnosa et procellosa vita solatia sunt miserorum, non gaudia beatorum. A.

6. tunc enim vere vivam, quando nihil potero timere, ne moriar. A.

7. haec meditatio nisi esset in fide, quae per dilectionem operatur, numquam propter eam posset ad illam vitam quispiam pervenire. A.

9. in nonnullis codicibus invenimus et graecis et latinis: convertantur mihi. quod tantundem valere existimo. quantum si dicatur: ad me. sed quis est iste, qui hoc dicit? non enim quisquam hominum hoc dicere audebit, aut si dicat. audiendus est. nimirum ergo ille est, qui etiam superius interposuit proprietatem vocis suae, dicens: particeps ego sum omnium timentium te. quia factus est perticeps mortalitatis nostrae, ut et nos participes divinitatis ipsius fieremus: nos unius participes ad vitam, ad mortem vero particeps ille multorum. ipse est enim, ad quem convertuntur timentes deum, et qui cognoscunt dei testimonia, de illo per prophetas tanto ante praedicta, in eius praesentia per miracula paulo ante monstrata. A.

10. redit ad vocem corporis sui . . . . tale aliquid et in primis huius psalmi versibus invenitur, ubi dixit: utinam dirigantur viae meae ad custodiendas iustificationes tuas: tunc non confundar, cum inspicio in omnia mandata tua. A.

L.

2. Nec tunc ergo quievit hoc desiderium sanctorum. nec nunc quiescit in Christi corpore, quod est ecclesia, usque ad terminum saeculi, donec veniat desideratus cunctis gentibus, sicut promittitur per prophetam . . . . quidam nostri interpretes supersperavi transferre maluerunt: quia procul dubio plus futurum est, quam dici potest. A.

3. ecce rursus in oculis, sed utique interioribus, laudabilis et felix ille defectus . . . . quomodo autem tales oculi dicunt: quando consolaberis me. nisi cum tali intentione et expectatione oratur et gemitur? lingua enim loqui, non oculi solent. sed oculorum quodam modo vox est desiderium orationis. A.

4. ardentibus autem spiritalibus desideriis, carnalia desideria sine dubitatione frigescunt . . . . fervor enim cupiditatis obtorpuit, ut ferveret memoria caritatis. A.

5. in apocalypsi est ista vox martyrum, et eis imperatur patientia, donec fratrum eorum numerus impleatur. de diebus ergo suis interrogat corpus Christi, qui futuri sunt in hoc saeculo. et ne quisquam putaret, ante hic ecclesiam non futuram. quam finis saeculi venerit, et aliquid temporis futurum in hoc saeculo, quo ecclesia iam non sit in terris, propterea cum quaesisset de diebus suis, adiunxit etiam de iudicio, profecto demonstrans usque ad iudicium, in quo de persecutoribus eius est futura vindicta. ipsam quoque in terris futuram . . . . cur non credamus, isto loco psalmi huius esse prophetatum hoc ipsum, illos fuisse quaesituros. et ecclesiae vocem, quae hic tanto ante praedicta est, illorum interrogatione completam. A.

6. sic transferre voluerunt interpretes nostri, quas graeci ἀδολεσχίας vocant. quod usque adeo uno verbo nequaquam dici latine potest. ut aliqui delectationes, aliqui fabulationes eas dicerent: ut non immerito accipiatur esse quidem illas exercitationes, sed in sermone cum quadam delectatione. has vero habent in diversis sectis ac professionibus, et literae saeculares, et Judaeorum. quae deuterosis nuncupatur, continens praeter divinarum canonem scripturarum millia fabularum: habet eas et haereticorum vana atque errabunda loquacitas. hos omnes iniquos intellegi voluit, a quibus sibi narratas dicit ἀδολεσχίας, id est, exercitationes delectabiles verbis: sed non, inquit, sicut lex tua, domine, quia me in ea veritas, non verba delectant. A.

7. ut enim persequantur me, narraverunt mihi sermonum suorum delectationes. sed eis praeposui legem tuam, quae ideo plus me delectavit. quia omnia mandata tua veritas, non sicut illorum abundat sermonibus vanitas. ac per hoc iniuste persecuti sunt me, quia non in me persecuti sunt nisi veritatem. ergo adiuva me, ut certem pro veritate usque ad mortem. A.

8. paulominus consummaverunt me in terra, multa scilicet strage martyrum facta. A.

9. scilicet, ut usque ad finem eius constantia perveniret,

sicut legitur: qui perseveraverit usque in finem, hic salvus erit. C.

10. testimonia oris tui, quae Graecus habet martyria .... vivificati sunt enim, ne amando vitam negarent vitam, et negando vitam, amitterent vitam. A.

M.

1. Homo, qui loquitur in isto psalmo, tamquam taederet eum mutabilitatis hominum, unde vita ista tentationibus plena est, inter tribulationes suas .... dixit: in aeternum, domine verbum tuum permanet in caelo, hoc est, in angelis tuis custodientibus aeternam sine desertione militiam. A.

2. post caelum ergo terram contuitu fidelis mentis adspiciens, invenit in ea generationes, quae in caelo non sunt, et ait in generationem et generationem veritas tua: sive omnes generationes ista repetitione significans, a quibus nunquam defuit veritas dei in sanctis eius, modo paucioribus, modo pluribus, ut temporum varietas habuit vel habebit; sive duas quasdam generationes intellegi volens, unam scilicet ad legem et prophetas, alteram vero ad evangelium pertinentem. A.

4. et iste est dies, quem fecit dominus, exsultemus et iocundemur in ea: et sicut in die honeste ambulemus. A.

5. omnia, quae pertinent ad hunc diem, serviunt tibi. impii quippe, de quibus dicitur: nocti similavi matrem vestram, non serviunt tibi. A.

6. ista lex fidei est, non inanis fidei. sed quae per dilectionem operatur. per hanc impetratur gratia. quae fortes facit in tribulatione temporali, ne pereant in humilitate mortali. A.

7. ecce unde factum est, ut non periret in humilitate sua. nam deo non vivificante quid est homo, qui se occidere potuit. vivificare autem non potest? A.

8. quid est ergo, quod iste ita se quodam modo familiarius deo commendandum putavit, ut diceret: tuus sum ego salvum me fac, nisi intellegi volens, quod malo suo suus esse voluerit. quod est inobedientiae primum et maximum malum? et tamquam dicens: meus esse volui, et perditum me feci: tuus sum, inquit, salvum me fac, quia iustificationes tuas exquisivi; non voluntates meas, quibus fui meus, sed iustificationes tuas, ut essem iam tuus. A.

9. et quid est, me expectaverunt, nisi ut eis ad malum consentiret? tunc enim perderent. unde autem non perierit, dixit: testimonia tua intellexi .... me sibi non consentientem etiamsi occiderent, tua martyria confitens non perirem. sed illi, qui ut perderent, expectabant, quando consentirem, tor

quebant etiam cum confiterer: nec tamen quod intellexerat, relinquebat, intuens et videns utique sine fine finem. si perseveraret usque in finem. A.

10. consummatio est enim virtutum omnium completiva perfectio: cui consummationi Christus est finis. C. — latum est ergo mandatum caritatis, mandatum illud geminum, quo iubetur deus et proximus diligi. quid autem latius, quam ut ubi pendeat tota lex et omnes prophetae. A.

N.

1. Dicendo quomodo, promittit se dicturum, quemadmodum legem domini praecipua dilectione dilexerit. C.

2. tali expugnatur dilectione cupiditatis, quae saepe faciendis legis iussionibus contradicit, concupiscente adversus spiritum carne. adversus quam spiritus concupiscens ita debet diligere legem dei, ut totam diem meditatio eius sit. A.

3. per quam legem. factorum? non, sed per legem fidei. haec est fides, quae per dilectionem operatur . . . . hoc enim spiritu dei quicunque aguntur, hi filii sunt dei. qui recipiuntur, ut recumbant cum Abraham, Isaac et Jacob in regno caelorum: expulso servo, qui non manet in domo in aeternum, id est, Israel secundum carnem, cui dictum est: cum videritis Abraham Isaac et Jacob et omnes prophetas in regno dei, vos autem expelli foras . . . . Israel autem persequens legem iustitiae, in legem iustitiae non pervenit. quare? quia non ex fide, sed quasi ex operibus, offenderunt in lapidem offensionis. ita facti sunt inimici huius, qui hic in prophetia loquitur . . . . illi namque zelum quidem dei habent, sed non secundum scientiam. ignorantes enim dei iustitiam et suam quaerentes constituere, iustitiae dei non sunt subiecti. iste vero, qui super istos inimicos suos sapit mandatum dei, inveniri vult cum apostolo non habens iustitiam suam, quae ex lege est, sed iustitiam per fidem Christi, quae est ex deo . . . . finis enim legis Christus ad iustitiam omni credenti, ut iustificentur gratis per gratiam ipsius; non sicut illi, qui viribus suis se legem facere existimant, et ideo ex lege quidem dei, sed suam iustitiam constituere quaerunt. sed quomodo filius promissionis, qui esuriens et sitiens eam. petendo, quaerendo, pulsando quodam modo a patre mendicat, ut adoptatus per unigenitum accipiat . . . . in tabulis vero cordis dilectio dei et proximi manebit in aeternum: in quo mandato geminato tota lex pendet et prophetae: eritque praemium custoditi mandati huius ipse mandator. A.

4. quis est iste, qui super omnes docentes se intellexit?

.... Christum praenuntiat iste propheta, nunc a capite, quod est ipse salvator, nunc ab eius corpore, quod est ecclesia, verba prophetica digerens et tamquam unum loquentem faciens propter magnum illud sacramentum, ubi dictum est: erunt duo in carne una. agnosco eum plane, qui super omnes docentes se intellexit, quando cum esset annorum duodecim, remansit puer Jesus in Jerusalem et a parentibus suis post triduum inventus est illic in templo, sedens inter doctores, audiens illos et interrogans, ubi stupebant omnes, qui eum audiebant, super prudentia et responsis eius .... ideo super omnes docentes se intellegebat, quia testimonia dei meditabatur: quae melius quam illi de seipso noverat, qui dicebat: vos misistis ad Johannem, et testimonium perhibuit veritati: ego autem non ab homine testimonium accipio, sed haec dico, ut vos salvi sitis. ille erat lucerna ardens et lucens, vos autem voluistis exsultare ad horam in luce eius. ego autem habeo testimonium maius Johanne. A.

5. illi autem doctores non absurde intelleguntur etiam ipsi esse seniores, de quibus continuo dicit: super seniores intellexi .... deinde paulo post, ut non solum ipse, qui est caput corporis, verum etiam corpus ipsum et membra eius super seniores illos intellegerent, quorum traditio de lavandis manibus ferebatur. convocatis ad se turbis dixit eis: audite et intellegite, tamquam diceret: super seniores illos et vos intellegite, ut etiam de vobis illa prophetia clareat esse praemissa: super seniores intellexi, nec solum capiti. verum etiam corpori, ac sic universo Christo aptata conveniat. non quod intrat in os, coinquinat hominem, sed quod procedit ex ore, hoc coinquinat hominem. hoc seniores illi non intellegebant, qui de lavandis manibus sua velut magna mandata tradiderant .... mandata tua, non mandata seniorum, qui volentes esse legis doctores, non intellegunt neque quae loquuntur, neque de quibus affirmant. A.

6. iam vero, quod adiungitur, non capiti videtur convenire, sed corpori .... quod nos facimus, quando ea, quae ille non habuit, ne vias malignas teneant, desideria nostra prava cohibemus. sic enim verba dei possumus custodire, si post nostras malas concupiscentias non eamus, ut ad mala concupita perveniant, sed eas potius adversus carnem spiritu concupiscente frenemus, ne nos raptos atque subversos per malignas vias pertrahant. A.

7. quid est enim: a iudiciis tuis non declinavi nisi quod alio loco dicit: a iudiciis autem tuis timui? . . . tu interior intimis meis, tu intus in corde legem posuisti mihi spiritu tuo, tamquam digito tuo, ut eam non tamquam servus sine

amore metuerem, sed casto timore ut filius diligerem, et dilectione casta timerem. A.

8. haec est illa suavitas, quam dominus dat, ut terra nostra det fructum suum, ut bonum vere bene, id est, non mali carnalis formidine, sed boni spiritalis delectatione faciamus . . . . verum ori cordis, non carnis est dulcis. A.

9. faciendo mandata dei pervenisse se dicit ad earum rerum intellegentiam, quas concupiverat scire. propter quod scriptum est: concupisce sapientiam, serva mandata, et dominus praebet illam tibi: ne quisquam praeposterus, antequam habeat humilitatem oboedientiae, velit ad altitudinem sapientiae pervenire, quam capere non potest, nisi ordine venerit . . . . custodienda est oboedientia, ut percipiatur sapientia, et percepta sapientia non est deserenda oboedientia. A.

O.

1. Quod est lucerna, hoc repetitum est, lumen, quod pedibus meis, hoc semitis meis . . . . quid est hoc verbum, quod ita lumen dicitur, ut lucerna sit (ait enim: lucerna pedibus meis verbum tuum, et lumen semitis meis), nisi verbum intellegamus. quod factum est ad prophetas, vel quod praedicatum est per apostolos? non verbum Christum, sed verbum Christi. A.

2. fide autem custodiuntur iudicia iustitiae dei, cum sub deo iusto iudice nec recte factum infructuosum, nec peccatum creditur impunitum. A.

3. sed pro hac fide quia multa et gravissima mala corpus pertulit Christi: humiliatus sum, inquit . . . . maximam scilicet passus persecutionem. A.

4. hoc est, secundum promissum tuum. nam et verbum promissorum dei lucerna est pedibus, et semitis lumen. A.

5. beneplacita fac, domine, hoc est, placeant tibi . . . . bene autem intelleguntur oris voluntaria, sacrificia laudis, confessione caritatis, non timore necessitatis oblata. A.

6. nonne ipse in versibus superioribus dixerat: a iudiciis tuis non declinavi? quomodo istud, si non ea noverat? . . . exposuimus, ut intellegeremus verba proficientis, et addi sibi ad id, quod acceperat, postulantis. A.

7. anima mea in manibus meis, tamquam eam vivificandam offerret deo? unde alibi dicitur: ad te levavi animam meam. A.

8. unde hoc, nisi quia eius anima in manibus dei, vel in suis vivificanda offertur deo? A.

10. etsi afflictio corporis, exsultatio tamen cordis. A.

11. qui dicit: inclinavi cor meum, ipse iam dixerat: inclina cor meum in testimonia tua, ut intellegamus simul hoc

esse et divini muneris et propriae voluntatis. sed numquid in aeternum facturi sumus iustificationes dei? opera illa quidem, quae operamur circa proximorum necessitates, aeterna esse non possunt, sicut nec ipsae necessitates: sed si non diligendo ista faciamus, nulla est iustificatio: si autem diligendo, aeterna est ipsa dilectio, eique aeterna parata est retributio; propter quam retributionem dicit se inclinasse cor suum ad faciendas iustificationes dei, ut in aeternum diligens, in aeternum mereatur habere, quod diligit. A.

P.

1. Cum dixisset: iniquos odio habui, exposuit, quare, addendo: et legem tuam dilexi, ut demonstraret, non se in hominibus iniquis odisse naturam, qua homines sunt, sed iniquitatem, qua legi, quam diligit, inimici sunt. A.

2. adiutor ad bona facienda, susceptor ad mala evadenda. A.

3. tamquam filius promissionis loquitur. A.

4. maligni exercent ad facienda mandata, a scrutandis autem avocant, non solum cum persequuntur, aut litigare nobis cum volunt, verum etiam cum obsequuntur et honorant, et tamen suis vitiosis et negotiosis cupiditatibus adiuvandis ut occupemur et eis nostra tempora impendamus, efflagitant. A.

5. sic enim de futuro dictum est, et vivam, tamquam in hoc corpore mortuo non vivatur. A.

6. sentiens istam meditationem plerumque animae languoribus impediri: adiuva me, inquit. A.

8. ait apostolus: ubi enim lex non est, nec praevaricatio . . . . sed nimirum cum diceret apostolus: quicunque sine lege peccaverunt, sine lege peribunt, de illa lege agebat, quam deus dedit per Moysen famulum suum populo suo Israel . . . . tamquam diceret: quoniam lex sive in paradiso data, sive naturaliter insita sive in literis promulgata, praevaricatores fecit omnes peccatores terrae: propterea dilexi testimonia tua. A.

9. testimonia tua, quae sunt in lege tua, de gratia tua, ut non sit in me iustitia mea, sed tua: lex enim ad hoc prodest, ut mittat ad gratiam. A.

10. Christo, inquit, confixus sum cruci . . . . qui autem sunt Jesu Christi, carnem crucifixerunt cum passionibus et concupiscentiis. cum hic dictum sit, quod ipsi crucifixerunt carnem suam, in isto tamen psalmo deus rogatur, ut id faciat, cui dicitur: confige clavis a timore tuo carnes meas: ut intellegamus etiam id, quod recte facimus, gratiae dei

esse tribuendum . . . . a iudiciis enim tuis timui, hoc est, a timore tuo casto, qui permanet in saeculum saeculi, carnalia mea desideria comprimantur. a iudiciis enim tuis timui, cum mihi lex minaretur poenam, quae mihi non poterat dare iustitiam . . . . timor namque iste, quo non amatur iustitia, sed timetur poena, servilis est, quia carnalis est, et ideo non crucifigit carnem . . . . timore autem casto . . . . tali timore carnes crucifiguntur. quoniam carnales delectationes, quae legis litera vetantur potius quam vitantur, spiritalium bonorum delectatione vincuntur, et eadem usque ad perfectionem crescente victoria perimuntur. A.

11. hoc est, da mihi castum timorem, ad quem petendum me tamquam paedagogus timor legis ille perduxit, quo timore a iudiciis tuis timui. A.

Q.

1. Non mirum est, eum fecisse iudicium et iustitiam . . . . hoc loco ita positum est iudicium. tamquam si rectum non fuerit, non debeat iudicium nominari . . . . iustitia ergo virtus est animi magna . . . . iudicium vero, quando nonnisi in bono ponit distinctior loquendi ratio, huius virtutis operatio . . . . quisquis igitur a timore dei casto crucifixas habet carnes suas, et nulla carnali corruptus illecebra facit iudicium opusque iustitiae, orare debet, ne adversantibus tradatur, id est, ne timendo perpeti mala ad facienda mala persequentibus cedat. A.

2. illi impellunt, ut cadam in malum, tu excipe in bonum. A.

3. an forte habet vim cum dicitur: non calumnientur me, quam haberet, si diceretur: non me capiant calumniando? multae autem possunt intellegi calumniae superborum, a quibus humilitas christiana despicitur: sed illa vel maxima est, si homines hoc loco accipiuntur superbi, quod a nobis mortuum calumniantur coli. A.

4. istos ergo dicit oculos in salutare domini defecisse propter sanctum incarnationis adventum, quem tanto desiderio sustinebat, ut nullam requiem potuisset admittere. C.

5 et in eloquium iustitiae tuae, id est, evangelica verba, quae dicturus erat populo credituro. C.

6. non utique secundum iustitiam meam. A.

7. illas procul dubio, quibus deus facit iustos, non ipsi se. A.

8. neque enim bene mihi cessit, quando esse volui liber meus, non servus tuus. A.

9. non enim sufficit accepisse intellectum et dei testimonia didicisse, nisi semper accipiatur, et quodam modo

semper bibatur de fonte lucis aeternae. testimonia quippe dei, quanto fit quisque intellegentior, tanto magis magisque sciuntur. A.

10. tempus est faciendi, non differendi, quod expedit .... tempus autem faciendi novit ille, qui rector est. C.

11. sed quid est, quod tamquam volens ostendere tempus domino esse faciendi, continuo subiunxit: dissipaverunt legem tuam: velut propterea tempus esset faciendi domino, quia eius legem dissipaverunt superbi, qui ignorantes dei iustitiam et suam volentes constituere, iustitiae dei non sunt subiecti .... lex enim subintravit, ut abundaret delictum, quo delicto lex dissipata est. A.

12. id agit gratia, ut dilectione impleantur mandata dei, quae timore non poterant. gratia quippe dei diffunditur caritas in cordibus nostris per spiritum sanctum, qui datus est nobis .... in testamento autem veteri latentem gratiam tamquam velo interposito, non intellegentes, quod significabatur, quando in faciem Moysi intendere non valebant, propter mercedem terrenam atque carnalem dei mandata facere conabantur neque faciebant, quia non ipsa, sed aliud diligebant. unde illa non erant opera volentium, sed onera potius invitorum. cum vero ipsa mandata diliguntur super aurum et lapidem pretiosum multum, omnis prae ipsis mandatis terrena vilis est merces, nec ulla ex parte comparantur quaecunque alia hominis bona his bonis, quibus ipse homo fit bonus. A. — topazion vero, sicut quidam scribere voluerunt, genus est lapidis, quantum inventione rarum, tantum mercium quantitate pretiosum; qui duos fertur habere colores, unum auri purissimi, alterum aetherea claritate relucentem. C.

13. ad omnia mandata tua corrigebar. utique corrigebar, quia diligebam. A.

14. unde enim fieri poterat, ut iniquam viam non odisset diligens rectam? nam sicut aurum et lapidem pretiosum si diligeret, odisset profecto quidquid ei talium rerum damnum posset inferre, ita quoniam dei mandata diligebat, oderat iniquitatis viam quemadmodum aliquod immanissimum marini itineris saxum, ubi tam pretiosarum rerum necesse est pati naufragium. A.

R.

1. an forte dei praecepta testimonia quidem bonitatis eius esse fatebimur, sed mirabilia esse negabimus? quid enim mirum, si bona imperat bonus dominus? immo vero id ipsum est omnino mirandum, et, cur ita sit, perscrutandum, quod cum deus bonus bona praeceperit, eis tamen dederit bonam

legem, quos eadem lex vivificare non posset, nec ulla esset ex bona lege iustitia. si enim data esset lex, quae posset vivificare, omnino ex lege esset iustitia. cur ergo data est, quae vivificare non posset, et ex qua esset nulla iustitia? nempe mirandum est, nempe stupendum. haec sunt ergo mirabilia testimonia dei: propter hoc huius anima scrutata est ea, quoniam de his non ei dici posset: fortiora te ne scrutatus fueris, sed quae praecepit tibi dominus, illa cogita semper. ipsa sunt enim, quae praecepit, nobis dominus, et ideo cogitanda sunt semper. potius itaque videamus huius anima quae scrutata est, quid invenerit. A.

2. quid est parvulus, nisi humilis et infirmus? noli ergo superbire, noli de tua, quae nulla est, virtute praesumere, et intelleges, quare sit a bono deo bona lex data, quae tamen vivificare non possit. ad hoc enim data est, ut te de magno parvulum faceret, ut te ad faciendam legem vires de tuo non habere monstraret, ac sic opis indigus et egenus ad gratiam confugeres et clamares: miserere mei domine, quoniam infirmus sum. hoc ergo scrutando intellexit hic parvulus, quod minimus apostolorum Paulus, id est, parvulus ostendit, ideo datam legem, quae vivificare non posset .... non iustificabitur ex lege omnis caro coram te, per legem enim cognitio peccati. A.

3. sed non erat, unde faceret infirmus fortia, parvulus magna: aperuit os, confitens per se ipse non faceret, et attraxit unde faceret. aperuit os petendo, quaerendo, pulsando, et sitiens hausit spiritum bonum, unde faceret, quod per seipsum non poterat. mandatum sanctum et iustum et bonum. si enim nos cum simus mali, novimus bona data dare filiis nostris, quanto magis pater noster de caelo dat spiritum bonum petentibus eum? non enim qui spiritu suo agunt, sed quotquot spiritu dei aguntur, hi filii sunt dei: non quia ipsi nihil agunt, sed ne nihil boni agant, a bono aguntur, ut agant. A.

4. bibit, sed quanto suavius sensit, tanto ardentius adhuc sitit. audi verba sitientis: respice, inquit, in me, et miserere mei secundum iudicium diligentium nomen tuum. id est, secundum iudicium, quod in eos fecisti, qui diligunt nomen tuum, quoniam ut diligerent te, prius dilexisti eos. sic enim Joannes apostolus ait: nos diligimus, inquit, deum. et velut causa quaereretur, quae nos diligere fecit, adiunxit: quoniam ipse prior dilexit nos. A.

5. quid ergo aliud petit, quam ut donante deo diligat deum .... quid igitur orat, nisi ut praecepta, quae deus imponit iubendo, impleri faciat adiuvando? A.

6. a calumniis, id est, a criminibus falsis .... ne me

calumniae hominum terroribus vincant, et a tuis mandatis ad sua mala facta traducant. si enim hoc mecum egeris, id est, hoc modo me ab eorum calumniis, ne criminationes falsas, quas obiiciunt, pertimescam, patientia donata redemeris, inter ipsas calumnias custodiam mandata tua. A.

7. id est, tuam manifesta subveniendo et opitulando praesentiam. A.

8. doce utique, ut faciam. quod evidentius alibi legitur: doce me, ut faciam voluntatem tuam. qui enim audiunt, licet memoria teneant, quod audiunt, nequaquam didicisse putandi sunt, si non faciunt. veritatis namque verbum est: omnis, qui audivit a patre et didicit, venit ad me. qui ergo non facit, id est, non venit, non didicit. A.

9. et bene ait: descenderunt, humilitate scilicet poenitendi .... sunt codices, qui non habent descenderunt, sed transierunt. A. — exitus aquarum significat lacrymas copiosas, quas tantas dicit fuisse, ut ipsa quoque fontium fluentia transcenderent .... quae figura dicitur hyperbole. quoties relationis qualitas maiore pondere exaggerata profertur. C.

S.

1. Proinde velut rationem reddens, cur multum flere debuerit et suum graviter dolere peccatum: iustus es, inquit, domine, et rectum iudicium tuum .... haec utique iustitia dei rectumque iudicium et veritas. omni est metuenda peccanti. hac enim damnantur divinitus, quicunque damnantur, nec est omnino, qui de sua damnatione contra deum iustum recte conqueri possit. inde fletus rectus est poenitentis. A.

2. sane iustitiam dicit testimonia dei: iustum quippe se probat mandando iustitiam. A.

4. quod ex alio psalmo, quantum mihi videtur, putatum est emendandum, ubi scriptum est: zelus domus tuae comedit me .... utique ut deum amarent volebat, quos amando zelabat. non ingratus enim gratiae dei, per quam fuerat ex inimico reconciliatus deo, etiam ipse suos diligebat inimicos, et eos zelabat deo, dolens et tabescens, quod essent verborum eius obliti. A. — tabes est morbi alicuius contracta necessitas, quae nos facit paulatim defluere. C.

5. ad hoc enim flagrabat eos adducere, quod ipse flagrantissime diligebat. A. — isto quippe igne cor Cleophe ardebat, quando dicebat: nonne cor nostrum ardens in nobis erat, cum aperiret nobis scripturas? C.

6. nam hunc bene accipimus ex persona Joseph, qui a maioribus fratribus contemtus, tamquam vile mancipium mangonibus venumdatus dignoscitur: qui tamen iustificationes

domini in se factas non est oblitus . . . . hoc etiam David ex persona sua potest dicere, qui ad regni culmina inter fratres suos pro imbecilla aetate non sperabatur posse sufficere . . . . ad postremum quod firmamentum esse totius constat ecclesiae, potest hoc dicere populus adoptionis, populus gratiae, populus novus, qui aetate sequitur, sed fidei dignitate praecedit. C.

7. nec immerito obliti sunt verborum dei, qui suam iustitiam constituere voluerunt ignorantes iustitiam dei. A.

8. quomodo enim non veritas lex, per quam cognitio peccati, et quae testimonium perhibet iustitiae dei? sic enim dicit apostolus: iustitia dei manifesta est, testificata per legem et prophetas. A.

9. saeviant, persequantur, dum tamen mandata dei non relinquantur, et ex ipsis mandatis etiam qui saeviunt diligantur. A.

10, 11. intellectum poscit iste iunior: quem si non haberet, non super seniores intellegeret: sed eum poscit in tribulatione et necessitate, quo intellegat, quam sit contemnendum, quod ei possunt anferre persequentes inimici . . . . si eo usque tribulatio necessitasque pervenerit, ut per inimicorum persequentium manus vita ista finiatur, vivet in aeternum. qui temporalibus praeponit iustitiam, quae manet in aeternum. quae iustitia in tribulatione et necessitate martyria sunt dei, hoc est testimonia, pro quibus sunt martyres coronati. A.

T.

1. Tunc porro in toto corde clamatur, quando aliunde non cogitatur. tales orationes rarae sunt multis, crebrae autem paucis; omnes vero utrum cuiquam, nescio. talem suam commemorat orationem, qui cantant hunc psalmum . . . . ad hoc ergo clamavit in toto corde suo, et hoc sibi desideravit a domino exaudiente praestari, ut iustificationes eius exquirat . . . . iustificationes tuas exquiram, utique faciendas, non tantummodo sciendas. A.

2. salus quippe animae facit, ut fiat, quod faciendum esse cognoscitur. A.

3. plures codices non habent, intempesta nocte, sed immaturitate. vix autem unus inventus est, qui haberet geminatam praepositionem, id est, in immaturitate. immaturitas itaque hoc loco nocturnum tempus est, quod non est maturum, id est, opportunum, ut agatur aliquid vigilando. quod etiam vulgo dici solet hora inopportuna. nox quoque intempesta, id est media, quando quiescendum est, hinc procul

dubio nuncupata est, quia inopportuna est actionibus vigilantium . . . . quod ergo graece dictum est ἐν ἀωρίᾳ, non uno verbo, sed duobus, id est, praepositione et nomine, hoc interpretes nostri quidam dixerunt, intempesta nocte, plures, immaturitate, non duobus verbis, sed uno . . . . nonnulli vero in duobus verbis, sicut Graecus posuit, in immaturitate. ἀωρία quippe immaturitas est ἐν ἀωρίᾳ in immaturitate . . . . nihil sane interest ad sententiam . . . . si hoc ad unumquemque fidelium referamus et ad proprietatem rei gestae, saepe contingit, ut tali noctis tempore vigilet amor dei . . . . si velimus intellegere immaturum tempus noctis huius, antequam venisset plenitudo temporis, id est, ipsa maturitas, quando Christus manifestaretur in carne, nec tunc ecclesia tacuit, sed praeveniens istam maturitatam prophetando clamavit et in verbis dei speravit potentis facere, quod promisit . . . . ipsa et quod sequitur, dicit. A.

5. ponamus enim matutinum, quando qui sedebant in umbra mortis, lux orta est eis: nonne in sanctis, qui priores erant in terra, ad hoc matutinum oculi ecclesiae praevenerunt, quia hoc futurum ante praeviderunt, ut meditarentur eloquia dei, quae tunc erant, et in lege ac prophetis haec futura nuntiabant? A.

7. tunc appropinquant, qui persequuntur, quando usque ad carnem cruciandum perimendamque perveniunt . . . . sed proximam dixit tribulationem, quae fiebat in carne. nihil est quippe animae propius carne, quam gestat . . . . quanto magis propinquaverunt persequendis iustis, tanto magis longe facti sunt a iustitia. A.

8. interior est propinquatio domini eorum, a quo nullatenus deseruntur. A.

9. etiam in tribulationibus suis, quod eas non immerito patiuntur, tribuere deo veritatem, sanctorum est usitata confessio. A.

10. quod Graecus ait κατ᾽ ἀρχάς aliqui nostri ab initio, aliqui initio, aliqui in initiis interpretati sunt. latinae autem linguae illud potius usitatum est, ut ab initio vel initio dicatur, quod κατ᾽ ἀρχάς graece quasi pluraliter, sed adverbialiter dicitur . . . . fundamentum enim aliud nemo potest ponere praeter id quod positum est, quod est Christus Jesus. unde hoc ergo iste initio cognovit, nisi quia ecclesia loquitur, quae terris non defuit ab initio generis humani, cuius primitiae Abel sanctus est. A. — cognovit quoque ab initio, quando Melchisedech sacerdotis oblata munera in dominici corporis praefiguratione suscepta sunt. cognovit etiam ab initio, quando Abraham filium suum in mysterium domini salvatoris

obtulit immolandum. C. — ab initio cognovi de testimoniis tuis. ab Adam in omnibus patriarchis ac prophetis. Br.

U.

1. Hoc loco nullam dei legem convenientius intellegimus, nisi qua immobiliter fixum est, ut omnis, qui se exaltat, humilietur, et omnis, qui se humiliat, exaltetur. A. — hic illam sententiam dicit: omnis, qui se exaltat, humiliabitur, et qui se humiliat, exaltabitur. C.

2. quod enim ait: vide humilitatem meam, hoc est: iudica iudicium meum, et quod ait: eripe me, hoc est: redime me. A.

3. propter eloquium tuum vivifica me. illo scilicet, ubi promittit: qui credit in me, non morietur, sed habebit vitam aeternam. C.

6. factum est, novimus, recolimus, agnoscimus. purpurata est universa terra sanguine martyrum, floret caelum coronis martyrum, ornatae sunt ecclesiae memoriis martyrum, insignita sunt tempora natalibus martyrum, crebrescunt sanitates meritis martyrum. A.

7. alii codices habent: vidi non servantes pactum, et hoc plures habent. sed qui sunt, qui pactum non servaverunt, nisi qui declinaverunt a testimoniis dei, tribulationes multorum persequentium non ferentes. hoc est autem pactum, ut qui vicerit, coronetur. hoc pactum non servaverunt, qui persecutionem non tolerantes a testimoniis dei negando declinaverunt. A. — praevaricator nequaquam domini eloquia custodivit . . . . quod necesse fuit sanctis viris usque ad tabem dolere corpoream. C.

8. si tradidero corpus meum, ut ardeam, caritatem autem non habeam, nihil mihi prodest. hanc iste commendans ait: vide quoniam mandata tua dilexi. A.

9. isti mortificant, tu vivifica. A.

10. a veritate, inquit, tua verba procedunt, et ideo veracia sunt, et neminem fallunt, quibus praenuntiatur vita iusto, poena impio. haec sunt quippe in aeternum iudicia iustitiae dei. A.

V.

1. Quas persecutiones a regibus terrae corpus Christi, hoc est sancta ecclesia, pertulerit, novimus . . . . quid enim christiani laeserant regna terrena, quamvis eis regnum caelorum promiserit rex eorum? quid, inquam, laeserant regna terrena? numquid eorum rex milites suos prohibuit impen-

dere et exhibere quae debentur regibus terrae? nonne de hoc sibi calumniam molientibus Judaeis ait: reddite Caesari, quae Caesaris sunt, et deo quae dei sunt? nonne tributum de ore piscis etiam ipse persolvit? nonne praecursor eius militibus regni huius quid facere deberent pro aeterna salute quaerentibus non ait: cingulum solvite, arma proiicite, regem vestrum deserite, ut possitis domino militare: sed ait: neminem concusseritis, nulli calumniam feceritis, sufficiat vobis stipendium vestrum? nonne unus militum eius et dilectissimus comes eius commilitonibus suis, et quodam modo Christi provincialibus dixit: omnis anima potestatibus sublimioribus subdita sit? et paulo post ait: reddite omnibus debita, cui tributum, tributum, cui vectigal, vectigal, cui timorem, timorem, cui honorem, honorem. nemini quidquid debeatis, nisi ut invicem diligatis. nonne praecepit, ut pro ipsis etiam regibus oraret ecclesia? quid ergo eos christiani offenderunt? quod debitum non reddiderunt? in quo christiani non sunt terrenis regibus obsecuti? ergo terreni reges christianos gratis persecuti sunt. A.

2. habuerunt quidem et illi verba minacia: expello, proscribo, occido, ungulis torqueo, ignibus torreo, bestiis subrigo, membra dilanio, sed tua me potius verba terruerunt: nolite timere eos, qui corpus occidunt, et postea non habent, quid faciant, sed eum timete, qui habet potestatem et corpus et animam perdere in gehennam. A. — illa enim verba formidabat, quae dominus in evangelio dixit: nolite timere eos, qui corpus occidunt, animam autem non possunt occidere, sed potius eum timete, qui habet potestatem et corpus et animam perdere in gehennam. C.

3. per ea verba vicit, a quibus formidavit . . . . sed spolia multa inventa sunt, quando patientiam mirati martyrum, etiam qui persecuti sunt, crediderunt, et qui regem nostrum detrimento militum eius sunt damnificare moliti, ab illo sunt insuper adquisiti. A.

4. nempe a verbis eius illa formido non fecit eorundem verborum odium, sed integram tenuit caritatem. neque enim lex dei non sunt verba et eloquia dei. absit ergo, ut timore pereat amor, ubi castus est timor. sic patres a filiis piis et timentur et amantur: sic pudica coniux virum et timet, ne ab illo deseratur, et amat, ut fruatur. A.

5. septies in die quod ait, significat semper . . . . per septem dies currentes et recurrentes tempora universa volvuntur. nec ob aliud dictum est: septies cadet iustus et resurget, id est, non perit iustus modis omnibus humiliatus . . . . nam pro omni genere tribulationis, qua in conspectu hominum deiicitur, positum est: septies cadit, et pro eo, quod

ex ipsis omnibus tribulationibus proficit, positum est, resurget. A.

6. scandalum est enim mens offensa, aliud sentiens quam monetur. C. — qui enim diligit dei legem, etiam quod in ea non intellegit, honorat, et quod ei sonare videtur absurde, se potius non intellegere et aliquid magnum latere ibi iudicat. A.

7. quid enim iustis profuisset antiquis, dei dilexisse mandatum, nisi eos Christus, qui est dei salutare, liberasset .... expectant enim Christum, qui mandata dei diligunt, ut cum Christus apparuerit vita nostra, tunc et nos appareamus cum illo in gloriam. A.

8. hoc est martyrum officium. quia testimonia graece martyria nuncupantur. sed quia pro testimoniis dei etiam flammis concremari sine caritate nihil prodest, ideo addidit: et dilexi ea valde. A.

9. propitio quippe et adiuvante conspectu voluit intellegi deum videre vias suas .... ad hoc sunt ergo in conspectu domini viae iustorum, ut dirigat gressus eorum .... ipse enim rectos faciet gressus tuos, et itinera tua in pace producet. A.

X.

1. Id est, oratio mea, quae fit in conspectu tuo, appropinquet tibi. prope est enim dominus his, qui obtriverunt cor .... secundum eloquium tuum, tamquam diceret: secundum promissum tuum. promisit enim hoc dominus, ubi ait: intellectum dabo tibi (vgl. Ps. 31,14). A.

2. repetit quodam modo, quod petivit .... accipiendo quippe intellectum eripitur, qui per seipsum non intellegendo decipitur. A.

3. novimus, quemadmodum doceat eos deus, qui sunt docibiles deo. omnis enim, qui audivit a patre, et didicit, venit ad eum, qui iustificat impium, ut non solum memoria retinendo, verum etiam faciendo custodiat iustificationes dei. A.

4. cum haec se pronuntiaturum dicit, utique minister fit verbi .... scit autem, quae pericula secutura sint a contradicentibus et persequentibus, cum fuerit pronuntiator eloquiorum dei. A.

5. sic autem deus salvos martyres fecit, cum eos in anima non permisit occidi. A.

6. mandata tua elegi, timoremque amore compressi. A.

7. salutare dei nobis Christus occurrat .... quia lex perhibet testimonium Christo. A.

8. iudicia vero illa dicit, quae se in famulis suis dominus promisit esse facturum, id est: venite benedicti patris

mei, percipite regnum, quod vobis paratum est ab origine mundi. C.

10. sed adhuc quaeritur, adhuc quaeratur, ex parte inventa adhuc quaeratur. ex ea namque parte, qua dicit iste: mandata tua non sum oblitus, inventa est: sed per eos, qui mandata dei eligunt, colligunt, diligunt, adhuc quaeritur. A.

De psalmis graduum.

In istis psalmis quindecim gradus ponuntur, sicut in illo templo Jerosolimitano. quod a Salomone notum est fuisse perfectum. C. (Nach Hieronymus? vgl. Vorrede S. 25f.)

PSALM CXIX.

Titel. Canticum graduum, graece scriptum est ἀναβαθμῶν. A.

2. inchoat primus virtutum gradus: in quo propheta terrena vitia derelinquens confessione lacrymabili petit se de mundi istius tribulatione liberari. C. — illi quid dicunt in lingua subdola et labiis iniquis? non poteris forte implere multum est, quod aggrederis. A.

3. id est, quod habeas adversus linguam dolosam, quod opponas linguae dolosae, quo te munias adversus linguam dolosam. A.

4. desolatoriis, vel vastatoribus .... idem significat .... sagittae potentis acutae verba dei sunt .... exempla ergo multorum iniquorum, qui conversi sunt ad dominum, carbones dicti sunt. audis homines mirari et dicere: ego illum novi, quam ebriosus fuit, quam sceleratus .... modo quomodo deo servit, quam innocens factus est? noli mirari, carbo est. vivum gaudes, quem extinctum plangebas. sed quando laudas vivum, si nosti laudare, adhibe illum mortuo, ut accendatur, id est, quicunque adhuc piger est sequi deum, admove illi carbonem, qui erat extinctus, et habeto sagittam verbi dei et carbonem vastatorem, ut occurras labiis iniquis et linguae subdolae. A.

5. iam repellit linguam subdolam et labia iniqua, iam adscendit gradum, incipit proficere: sed adhuc vivit inter malos, inter iniquos ... : iste iam volens redire, cognoscit infelicitatem peregrinationis suae: quia agnovit illam, redit et adscendere incipit, quia canticum graduum coepit cantare. A.

6. Cedar, quantum meminimus ex interpretatione nominum hebraeorum, tenebras significat. interpretatum Cedar latine tenebrae dicuntur. nostis autem duos filios habuisse

Abraham . . . . unus de ancilla erat et alter de libera. ex ancilla Ismael erat, de libera Sara, quem suscepit ex desperatione per fidem, Isaac erat. uterque ex semine Abrahae, sed non uterque heres Abrahae. de Abraham natus unus, sed tamen non hereditat: alter etiam heres, non solum filius sed et heres. in Ismael sunt omnes, qui carnaliter colunt deum. A.

7. ipsa tabernacula Ismael Cedar dicta sunt . . . . multum peregrinata est anima mea. ubi? in tabernaculis Cedar. A.

9. numquid dicimus: amate et honorate nos? sed: honorate Christum. nos nolumus honorari, sed illum . . . . cum ergo dicimus: amate Christum, hoc dicimus: amate pacem, hoc dicimus: amate Christum. quare? quia de Christo ait apostolus: ipse est enim pax nostra. A.

PSALM CXX.

1. Quid est, iam illuminati sunt montes? iam ortus est sol iustitiae, iam ab apostolis praedicatum est evangelium . . . . iam tandem levent oculos in montes, unde veniet auxilium illis. A.

3. unde moventur pedes? unde motus est pes illi, qui erat in paradiso . . . . superbia cecidit. A.

5. Israel enim, sicut saepe diximus, interpretatur vir videns deum . . . . sed illi veracissime vident deum, qui non solum eius humanitatem, sed etiam divinitatis contemplantur absque dubitatione potentiam. incarnatio siquidem eius est, sicut dicit evangelium, verbum caro factum est. C.

6. manum potestatem dicit . . . . nihil arbitror intellegi congruentius, nisi ut intellegamus manum dexterae, potestatem, quam tibi dedit deus, ut, si velis, donante deo ad dexteram sis . . . . ut autem sis ad dexteram, id est, ut possis dei filius fieri, potestatem accepisti. quam potestatem? de qua dicit Joannes: dedit eis potestatem filios dei fieri . . . . vae homini illi, nisi et ipsius fidem dominus protegat, id est, ut non te permittat tentari supra quam potes ferre. A.

7. diem et noctem, quod est sol et luna, intellegamus adversa vel prospera. C.

8. non quasi corpus tuum: nam in corpore peremti sunt martyres, sed custodiat animam tuam dominus, quia de anima non cesserunt martyres. A.

9. quando tentamur, intramus, quando vincimus tentationem, eximus. A.

PSALM CXXI.

1. Quo vult adscendere, nisi in caelum . . . . iocundatus sum in prophetis, iocundatus sum in apostolis, omnes enim isti dixerunt nobis: in domum domini ibimus. A.

3. dicit Petrus: et vos tamquam lapides vivi coaedificamini in domum spiritalem, id est, templum sanctum dei .... fundamentum ipsius Christus est .... si autem fundamentum nostrum in caelo est, ad caelum aedificemur .... illa autem aedificatur tamquam civitas, quia et illi, qui in eam intrant, tamquam vivi lapides sunt, non enim vere lapides sunt. A.

4. quid est id ipsum? quomodo dicam, nisi idipsum? fratres, si potestis, intellegite idipsum. nam et ego quidquid aliud dixero, non dico: idipsum .... quid est, id ipsum? quod semper eodem modo est, quod non modo aliud, et modo aliud est. quid est ergo id ipsum, nisi quod est? ... ergo hoc est id ipsum, de quo dictum est: mutabis ea et mutabuntur, tu autem idem ipse es, et anni tui non deficient. A.

5. tribus alio nomine dici possunt curiae .... quam enim malae tribus, quae crucifixerunt dominum? quam bonae tribus, quae cognoverunt dominum? ... cum ergo hic diceret: illuc enim adscenderunt tribus, ne omnes tribus intellegeres, addidit, tribus domini. quid est tribus domini? quae cognoverunt dominum. A.

6. testimonium Israel, id est, in quibus cognoscatur, quia est vere Israel .... talis est, in quo dolus non est .... tribus illae adscendunt ad Jerusalem, in quibus dolus non est. A.

8. sic dicitur: caelum mihi sedes est. qui sunt isti, nisi iusti, qui sunt caeli, nisi iusti? A.

9. super domum David, id est, super familiam Christi, cui dederunt in tempore cibaria. A.

10. o vos sedes, qui iam sedetis, ut iudicetis, et facti estis sedes domini iudicantis, interrogate, inquit, quae sunt ad pacem Jerusalem .... quos invenient fecisse misericordiam, ipsos vocabunt ad Jerusalem .... quod si distribuero omnem substantiam meam, et si tradidero corpus meum, ut ardeam, caritatem autem non habeam, nihil mihi prodest. si autem sit sola caritas, quae non inveniat, quod distribuat pauperibus, diligat. solum calicem aquae frigidae det, tantum illi imputabitur, quantum Zachaeo, qui dimidium patrimonii donavit pauperibus. A.

12. fiat pax in virtute tua, o Jerusalem .... fiat pax in dilectione tua, quia virtus tua, dilectio tua. A.

13. in turribus tuis, id est, in excelsis tuis. pauci enim sedebunt in iudicio. A.

14. ego omnibus per omnia placeo, non quaerens quod mihi prodest, sed quod multis, ut salvi fiant. A.

15. non propter me quaesivi bona. A.

PSALM CXXII.

1. Quod est ergo caelum dei? omnes sanctae animae, omnes iustae animae . . . . antequam faceret deus caelum et terram, ubi habitabat? sed dicit aliquis: et antequam faceret deus sanctos, ubi habitabat? in se habitabat deus, apud se habitabat, et apud se est deus. A.

4. irridentur illi, qui felicitatem vocant, quam oculis videre non possunt . . . . despiceris, quia speras, quod non vides. A.

6. omnes, qui secundum Christum pie volunt vivere, necesse est patiantur opprobria, necesse est contemnantur ab his, qui nolunt pie vivere, quorum felicitas tota terrena est. A.

PSALM CXXIII.

1. Surrexerunt enim quidam persecutores et dixerunt hominibus: thurificate, si non feceritis, occidimus vos. illi amaverunt hanc vitam, et dulcedo vitae huius tenuit eos. non plus dilexerunt ea, quae promisit deus, quam ea, quae videbant in terra. illa enim credere iubebantur, quae nondum videbant, ista, quae amabant, videbant . . . . quid est, vivi absorpti sunt? thurificando idolis, scientes, quia nihil est idolum. nam si aliquid putarent esse idolum, mortui absorberentur. cum autem putant nihil esse idolum, et noverunt omnia illa gentilium vana esse, vivunt. et tamen cum faciunt, quod volunt, persecutores, vivi absorbentur, quia non in eis est dominus. in quibus autem inest dominus, occiduntur et non moriuntur. qui autem consentiunt et vivunt, vivi absorbentur, absorpti moriuntur. isti autem, qui passi sunt, et non cesserunt tribulationibus, exsultant. A.

2, 3. torrentes enim dicuntur fluvii, qui repentinis imbribus crescunt. magnum habent impetum, quisquis incurrerit, trahitur, sed in quo dominus non est. in quo autem dominus est, transit torrentem anima eius . . . . quamdiu saeculum hoc nascendo et moriendo currit, torrens est: hinc persecutiones, de isto torrente. A.

4. Graci ἄρα, hoc Latini possunt vel solent dicere, putas . . . . peccata enim non habent substantiam; inopiam habent, non substantiam . . . . adquisisti aurum, perdidisti fidem. post paucos dies exis de hac vita. aurum quod adquisisti perdita fide, auferre tecum non potes: cor tuum inane fidei ad poenas exit, quod plenum fide ad coronam exiret. A.

5. venantes enim erant persequentes, et posuerunt escam in muscipula . . . . ut unusquisque propter dulcedinem huius vitae mittat caput in nequitiam et muscipula comprimatur

. . . . illi, qui dicunt: nisi quia dominus erat in nobis, non capti sunt in muscipula. A.

PSALM CXXIV.

2. Aeternam Jerusalem, matrem omnium nostrum, quae est in caelis. A. — qui hic fuerint in vera religione constantes, et spem suam in domini defensione posuerint. sicut Sion Jerosolymae mons, ita firmissima soliditate consistunt. C.

3. montes amabiles, montes excelsi, praedicatores veritatis, sive angeli, sive apostoli sive prophetae. ipsi sunt in circuitu Jerusalem: ambiunt illam, et quasi murum illi faciunt . . . . per montes istos, quos aeternos esse voluisti, praedicans evangelium, tu illuminans, non montes . . . . constringit dominus plebem suam in unum vinculum caritatis et pacis. A.

4. sicut mons Sion non commoveantur in aeternum. A.

5. modo quidem iusti aliquantum laborant, et modo aliquando iniusti dominantur iustis . . . . sed numquid sic erit semper, ut iniqui imperent iustis? non sic erit . . . . non erit in aeternum. A.

6. cogitant apud se: quid mihi prodest, quia iustus sum? . . . faciam ergo et ego iniquitatem . . . . ne autem hoc dicat, insinuatur illi fides, quia ad tempus potest esse virga peccatorum super sortem iustorum. A.

7. apostolus ait: scimus, quoniam diligentibus deum omnia cooperantur in bonum. A.

8. cum operantibus iniustitiam, id est, quorum facta imitati sunt. A.

PSALM CXXV.

1. Diabolus et angeli eius, ipsi antea tenebant genus humanum: ab eis redemit nos, qui non aurum neque argentum, sed sanguinem suum pro nobis dedit . . . . gemunt omnes fideles adoptionem expectantes, redemtionem corporis sui. ubi gemunt? in ista mortalitate. quam redemtionem expectant? corporis sui, quae praecessit in domino, qui resurrexit a mortuis, et adscendit in caelum. hoc nobis antequam reddatur, necesse est gemamus, etiam fideles, etiam sperantes. A.

2. habemus autem intus os, id est, in corde. A.

3. ipsi male secum fecerunt, quia sub peccato se vendiderunt. redemtor venit, et bene cum illis fecit. quasi de praeterito loquebatur, sed solet fieri, ut de praeterito loquens futura praenuntiet propheta . . . . dicent, iam de futuro est . . . . nondum erat ergo conversa captivitas, quia nondum redemtor advenerat. A.

4. ergo orat tamquam de futuris, qui futura tamquam praeterita praecinebat: converte, domine, captivitatem nostram .... auster autem calidus ventus est. quando flat auster, liquescit glacies et implentur torrentes. torrentes autem dicuntur flumina hiemalia .... gelaveramus ergo in captivitate, constringebant nos peccata nostra. flavit auster spiritus sanctus, dimissa sunt nobis peccata .... tamquam glacies in sereno solvuntur peccata nostra. curramus ad patriam, quasi torrentes in austro ... hic flet et gemit, sed veniet gaudium. A.

5. in ista vita, quae plena est lacrymis, seminemus. quid seminabimus? opera bona .... non illos deseruit deus, unde probentur, quia faciunt eleemosynas. A.

6. etsi cum fletu seminamus, tamen cum gaudio metemus. in illa enim resurrectione mortuorum recipiet quisque manipulos suos, id est fructum seminis, coronam gaudiorum et exsultationis. A.

PSALM CXXVI.

1. Dominus ergo aedificat domum, dominus Jesus Christus aedificat domum suam. laborant multi in aedificando, sed si non ille aedificet, in vanum laboraverunt aedificantes eam. qui sunt, qui laborant aedificantes? omnes, qui in ecclesia praedicant verbum dei .... sed nisi dominus aedificaverit domum, in vanum laboraverunt. A.

3. surrexit lux nostra Christus. bonum est tibi, ut surgas post Christum, non surgas ante Christum .... qui sunt, qui se volunt praeponere Christo? qui volunt hic excelsi esse, ubi humilis ille fuit. A.

4. sint ergo hic humiles, si volunt ibi esse excelsi, ubi Christus excelsus est .... surrectio exaltationem significat, sessio humilitatem. A.

5. illi ergo manducant panem doloris, qui gemunt in ista peregrinatione. ipsi sunt in convalle plorationis. A.

6. exaltari vultis, antequam humiliemini? dominus ipse vester, qui est lux vestra, humiliatus est, ut exaltaretur .... surgere vultis, sed primo sedete, et surgens ab humilitate pervenis ad regnum .... ne quis putet, se ad hoc sedere, ut honoretur .... si ergo ille non resurrexit nisi mortuus, tu exaltationem speras nisi post hanc vitam? ... in vanum est nobis ante lucem surgere, id est, altitudinem quaerere, antequam moriamur. A.

8. quae est ipsa merces? resurgere a mortuis. A.

9. de arcu excutiuntur sagittae, et quanto fortior excusserit, tanto longius vadit sagitta. quid autem fortius ex-

cutiente domino? de arcu suo mandat apostolos .... intellego, fratres, quantum possum, filios excussorum fortasse ipsos apostolos dictos, filios prophetarum. prophetae enim clausa sacramenta et operta continebant: excussi sunt, ut inde manifesta procederent. A. — sagittae apostoli sunt, quorum sonus exivit in omnem terram, de manu potentis missi, id est Christi. Al.

11. Christus est porta .... mentior, si non ipse dixit: ego sum ianua .... ergo si Christus porta civitatis, ille non erubescit, qui in Christo stat et sic praedicat. qui autem contra Christum praedicat, clauditur contra illum porta .... contra Christum praedicant, qui negant, quia missae sunt sagittae de manu potentis. Al.

PSALM CXXVII.

3. Considerandum est, cur superius plurali numero posuerit, beatos, et nunc singulariter dixerit, manducabis. usus est scripturae divinae .... manducare est enim aliqua esca refici et de ipsa satietate gaudere. isti ergo labores, qui sunt bonorum operum, percipiuntur in illa resurrectione. C. — multis loquitur: sed quia ipsi multi unum sunt in Christo, sequitur et singulariter iam dicit .... hic enim unde gaudemus? de spe. ibi unde gaudebimus? de re. A.

4. Christo dicitur. ergo uxor eius, ecclesia eius. A.

5. sed in quibus vinea fertilis? non enim sine causa et in sermone quotidiano dicimus de aliquo, qui forte male agit ex malorum consiliis amicorum, de illo dicimus: mala latera habet. quid est, mala latera habet? mali illi inhaerent. A.

6. dicatur ergo quales debent esse filii. quales? pacifici. quare pacifici? quia beati pacifici, quia ipsi filii dei vocabuntur. A.

8. Sion enim, sicut saepe dictum est, interpretatur speculatio .... adspicitur enim illic ipse dominus, qui et ipsos intuentes aeternos facit. C.

10. sed si vita tua aeterna fuerit, in aeternum videbis bona Jerusalem. A.

11. quid est, filios tuos? opera tua, quae hic agis. qui sunt filii filiorum? fructus operum tuorum. A.

PSALM CXXVIII.

1. Ecclesia loquitur de his, quos tolerat. A.

2. non illis consensi ad malum. A.

3. non potuerent agere, ut consentiam, fecerunt, quod portem .... non consensi, quia non me fecerunt, quales sunt ipsi .... fecerunt quod tolerem, et non fecerunt, cui consentirem. A.

6. Sion ecclesia est. A.

7. nondum evulsum est, et aruit: nondum finiti sunt in iudicio dei, et iam non habent succum viriditatis. attendite opera ipsorum, et videte. quia aruerunt. sed vivunt et hic sunt. nondum ergo avulsi sunt. aruerunt, sed nondum avulsi sunt. A.

8. et venient messores, sed non de illis implent manipulos. venturi sunt enim messores et collecturi sunt triticum in horreum, et zizania alligabunt et mittent in ignem . . . . messores autem angeli sunt. A. — messores sunt angeli, de quorum operibus non implent sinus suos, quia zizania sunt, et non triticum: sed in fasciculos ligantur et igne comburuntur aeterno. Al.

9. quando transitur per operantes, est consuetudo, ut dicatur illis: benedictio domini super vos. et magis ista consuetudo erat in gente Judaeorum . . . . apostoli transeuntes erant in ista vita, prophetae transeuntes erant. quos benedixerunt prophetae et apostoli? illos in quibus radicem caritatis viderunt. A.

10. omnes bene viventes benedixerunt. A.

PSALM CXXIX.

1. Dicit scriptura: peccator cum venerit in profundum malorum, contemnit. iam videte. fratres, quam profundum sit, ubi contemnitur deus. cum quisque viderit se cotidianis peccatis obrutum, acervis quibusdam et molibus quibusdam iniquitatum premi, si dictum illi fuerit, ut deum roget, irridet. A.

4. et quae est ista propitiatio, nisi sacrificium? . . . sanguis innocens fusus delevit omnia peccata nocentium. A.

5. quam legem? . . . audi, quam legem dicat . . . . invicem onera vestra portate, et sic implebitis legem Christi. A.

7. dominus, per quem nobis dimissa sunt peccata, in vigilia matutina resurrexit a mortuis, ut hoc speremus in nobis futurum, quod praecessit in domino . . . . nemo resurrexerat nunquam moriturus, nisi dominus. quando autem resurrexit dominus nunquam moriturus? a vigilia matutina . . . . spera autem usque ad noctem, quo usque finiatur haec vita, quousque sit nox universi generis humani in occasu saeculi. A. — custodia matutina est manifestatio illa domini salvatoris. quando sepulcrum custodientibus Judaeis resumti corporis veritate surrexit. C.

PSALM CXXX.

1. Domine, non est exaltatum cor meum. sacrificium obtulit . . . . ostendit, quid offerat: sacrificium deo spiritus contribulatus. A.

2. nec quaesivi aliquid supra vires meas. A.

3. nolui quasi in mirabilibus innotescere hominibus .... quomodo Simon ille magus in mirabilibus ingredi volebat super se, propterea plus illum delectavit potentia apostolorum, quam iustitia christianorum. at ubi vidit per manus impositionem apostolorum et per orationes eorum deum fidelibus dare spiritum sanctum, et quia tunc per miraculum demonstrabatur adventus spiritus sancti, ut linguis loquerentur, quas non didicerant .... cum ergo hoc videret Simon, voluit talia facere, non talis esse. et nostis, quia etiam pecunia putavit comparandum spiritum sanctum. A.

5. non semper saeculi nomen hoc saeculum significat, sed aliquando aeternitatem .... hic ergo quomodo intellegendum est? quousque veniamus ad aeternitatem, speremus in dominum deum. quia cum venerimus ad aeternitatem, iam spes non erit, sed ipsa res erit. A.

PSALM CXXXI.

1. David secundum fidem rerum gestarum unus homo erat, rex Israel, filius Jesse. erat quidem et ipse mansuetus, sicut eum indicat et commendat scriptura divina, et ita mansuetus, ut nec persecutori suo Sauli malum pro malo reddiderit. A.

2. iurare est autem firme promittere .... in hac mansuetudine votum vovit, ut sit domus dei .... quid ergo vovimus deo, nisi ut simus templum dei? A.

3. in corde enim habet locum dominus .... multi autem ne faciant locum domino, sua quaerunt, sua diligunt, potestate sua gaudent, privatum suum concupiscunt. qui autem vult facere locum domino, non de privato, sed de communi debet gaudere. beati ergo, qui sic faciunt locum domino, ut privato suo non gaudeant. A.

4. Ephrata, verbum hebraeum, interpretatur latine speculum .... si ergo Ephrata speculum, illa domus, quae inventa est in campis saltuum, in speculo audita est. speculum imaginem habet. omnis prophetia imago futurorum .... qui ergo erant campi saltuum, nisi gentes incultae? qui erant campi saltuum, nisi ubi adhuc vepres erant idololatriae? A.

5. in tabernacula eius. cuius? domini dei Jacob. A.

6. sunt enim, qui non perseverant, nec stant pedes eius in eis. non sunt ergo ipsi ecclesia. A.

7. iam non conturbaberis, quia Christus surgens a mortuis iam non moritur et mors ei ultra non dominabitur .... exsurge, ut exsurgat et arca sanctificationis tuae, quam sancti-

ficasti, ipse caput nostrum. arca eius, ecclesia eius. surrexit prior, surget et ecclesia. A.

8. hoc deo patri dictum est. A.

10. si filii tui custodierint, et filii eorum sedebunt in aeternum . . . . quid ergo, si non custodierint? periit promissio dei? non . . . . tunc eris filius David, si custodieris . . . . restat, ut filii non simus, nisi imitando fidem, nisi colendo deum, sicut ille coluit. A.

11. Sion ipsa ecclesia est. A.

13. ergo tota ecclesia una vidua est . . . . pauperes autem, id est, humiles corde, quanto plus esuriunt, tanto plus manducant . . . . haec saturitas, fratres, qualis est? deus ipse est panis. A.

14. quid est ergo: sacerdotes eius induam salutari? quotquot in Christo baptizati estis, Christum induistis . . . . unde exsultabunt exsultatione? quia induti sunt salutari. A.

15. ibi suscitabo cornu David, ut de Christo praesumatur: ipsa erit altitudo David. cornu enim significat altitudinem. A.

16. quae est lucerna? iam nostis domini verba de Joanne: ille erat lucerna ardens et lucens. A.

17. nemo hominum illam sibi assumat, quia ipse sanctificat: alioquin non erit verum, super ipsum autem florebit sanctificatio mea. A.

PSALM CXXXII.

1. Quid est, in unum? et erat illis, inquit, anima una et cor unum in deum. A.

2. Aaron quid erat? sacerdos . . . . quis est iste sacerdos, nisi qui fuit et victima et sacerdos? . . . caput nostrum Christus est. crucifixum et sepultum, resuscitatum adscendit in caelum. et venit spiritus sanctus a capite. quo? ad barbam. barba significat fortes . . . . illud primum unguentum descendit in apostolos . . . . nam et illi, qui primum in unum habitare coeperunt, persecutionem passi sunt. sed quia descenderat unguentum in barbam, passi sunt, non victi. A.

3. vestis sacerdotalis ecclesiam significat . . . . per concordiam fraternam Christus intrat, qui est caput nostrum, ut vestiatur, ut ecclesia illi haereat. A.

4. hoc voluit intellegi, fratres mei, gratiam dei esse, quod fratres habitant in unum . . . . Hermon interpretari dicitur lumen exaltatum. a Christo enim ros. nam nullum lumen exaltatum nisi Christus. A.

PSALM CXXXIII.

1. Significat enim eos, sive qui iam in penetralibus sunt ecclesiae, sive qui in ingressu eius esse meruerunt. C. —

quomodo intellegeris stare in atriis? sta in caritate, et stas in atriis. in caritate latitudo est, in odio angustia . . . . quid est, ecce nunc? in hoc tempore . . . . qui tunc benedicturi sunt sine defectu, hic incipiunt benedicere dominum, hic in tribulationibus, in tentationibus, in molestiis, inter adversitates saeculi. A.

2. in noctibus, mundi istius significat teterrimum tempus. C. — quando benedixit Job? quando tristis nox erat. A.

PSALM CXXXIV.

2. Quid iustius, quid dignius? quid gratius? etenim si non laudaverint servi dominum, superbi, ingrati, irreligiosi erunt. A.

3. quia ergo statis, parumne est vobis, ubi laudandus est, qui vos erexit iacentes et fecit in domo sua stare et ipsum agnoscere, ipsumque laudare. A.

4. cum bona fecerit, multoque sit melior, qui fecit, quam ista, quae fecit, non invenis melius, quod de illo dicas, nisi quia bonus est dominus. A.

5. quid suavius pane angelorum? quomodo non est suavis dominus, quando panem angelorum manducavit homo? non enim aliunde vivit homo, et aliunde vivit angelus . . . . sed quomodo ea perfruuntur angeli, tu non potes. illi enim quomodo perfruuntur? sicuti est: in principio erat verbum . . . . tu autem quomodo contingis? quia verbum caro factum est, et habitavit in nobis. ut enim panem angelorum manducaret homo, creator angelorum factus est homo . . . . si gustastis, quam suavis est dominus, psallite. si bene sapit, quod gustastis, laudate. A.

6. ceteras gentes sub angelis posuit . . . . Israel in possessionem sibi. gentem suam fecit agrum, quem coleret, quem ipse seminaret. quamvis ipse omnes gentes condiderit, ceteras angelis commisit, sibi istam possidendam servandamque deputavit. A.

8. non omnia, quae fecit, coactus est facere. A.

11. occultis causis, unde nescis. quia enim flat ventus, sentis, qua causa flat, vel de quo thesauro rationis eductus sit, nescis. A.

17. generatio ista et generatio altera: generatio, qua fideles efficimur . . . . generatio, qua a mortuis resurgemus . . . . nec nunc nos oblitus est, ut vocaret, nec tunc obliviscetur, ut coronet. A.

18. audi dominum dicentem: in iudicium veni in hunc mundum, ut qui non vident, videant, et qui vident, caeci fiant. excaecati sunt superbi, illuminati sunt humiles. A.

20. ista omnia deo faciente, qui in caelo et in terra omnia, quaecumque voluit, fecit. A.

21. aures habent, et non audiunt; ad illos quippe clamat deus: qui habet aures audiendi, audiat. oculos habent et non vident; habent enim oculos corporis, sed non habent oculos fidei. A.

23. benedicite, praepositi, hoc est, domus Aaron. A.

24. benedicite ministri, hoc est, domus Levi. A.

25. Sion speculatio, Jerusalem visio pacis . . . . nunc ergo dominus ex Sion, quia speculamur, quoad veniat. A.

PSALM CXXXV.

1. Confitemini domino, id est, confitendo laudate dominum, quoniam bonus. A.

3. scriptum invenimus in alio psalmo . . . . ego dixi, dii estis. A.

6. in intellectu . . . . hoc est, in sua sapientia. A.

7. sed ideo super mare dicitur, quia inferiori mari supereminet. A.

10. cetera mirabilia, quae dicturus est, per homines fecit . . . . deinde incipit dicere, quae per angelos vel per homines fecerit. A.

12. eduxit etiam sanctos ac fideles suos de medio malorum. A.

14. dividit etiam, ut unus atque idem baptismus aliis sit in vitam, aliis sit in mortem. A.

15. educit etiam innovatum populum suum per lavacrum regenerationis. A.

16. celeriter interimit et peccatum suorum reatumque eius per baptismum. A.

17. traducit et nos in huius saeculi ariditate et sterilitate, ne in ea pereamus. A.

18. Sehon quidem interpretatus est tentatio colorum, aliter vero arbor infructuosa . . . . Og interpretatur coacervans, Basan confusio. qui enim coacervat peccata nostra, absolute diabolus est . . . . verum haec et talia domini virtute interfecta iacent, quando nos eripere a tam pessima obnoxietate dignatur. C.

19. dat etiam, quos diabolus possidebat, hereditatem semini Abrahae, quod est Christus. A.

20. et redemit nos ab inimicis nostris sanguine unigeniti sui. A.

21. hoc est, omni hominum generi . . . . de qua esca dicitur: caro mea vere est esca. A.

PSALM CXXXVI.

1. Nimis dulcis est recordatio patriae, quae in hostili terra probatur existere . . . . de loco enim peregrinationis proprii domicilii crescit affectus. C. — flumina Babylonis sunt omnia, quae hic amantur et transeunt . . . . o sancta Sion, ubi totum stat, et nihil fluit. quis nos in ista praecipitavit? quare dimisimus conditorem tuum et societatem tuam . . . . sedeamus super flumina Babylonis, non infra flumina Babylonis: talis sit humilitas nostra, ut nos non mergat. A.

2. habent organa sua cives Jerusalem, scripturas dei . . . . salices ligna sunt infructuosa . . . . sicut sunt homines cupidi, avari, steriles in opere bono . . . . scripturas novimus, quas eis dicamus. sed quia nullum fructum in eis invenimus, unde incipiamus, avertimus ab ipsis faciem, et dicimus: adhuc isti non sapiunt, non capiunt. quidquid illis dixerimus, sinistrum et adversum habebunt. ergo differendo circa eos scripturas, suspendimus organa nostra in salicibus, non enim dignos habemus, qui organa nostra portent. A.

3. diabolus ergo et angeli eius captivos nos duxerunt . . . . quomodo autem diabolus intravit in cor Judae, ut traderet dominum, non autem intraret, nisi ille locum daret: sic multi mali homines de media Babylonia per desideria carnalia et illicita locum dando diabolo et angelis eius in cordibus suis, ut in illis et de illis operetur, aliquando interrogant nos et dicunt nobis: exponite nobis rationem . . . . quid respondemus? A.

4. sed cum inter istos obstrepentes male interrogantes, veritati resistentes versamini, obstringite vos, non eis velle placere, ne obliviscamini Jerusalem, et dicat una anima vestra, facta una ex multis pace Christi. A.

5. dextera nostra est vita aeterna. sinistra nostra est vita temporalis. quidquid facis propter vitam aeternam, dextera operatur . . . . praenuntiavit, non optavit. talibus, qui obliviscunter Jerusalem, hoc contingit, quod dixit, obliviscitur illos dextera eorum. vita enim aeterna manet in se: illi remanent in delectatione temporali, et faciunt sibi dextrum, quod sinistrum est. A.

6. id est, obmutescam. A.

7. ibi est enim summa iocunditas, ubi deo perfruimur. A.

8. Edom ipse dictus est, qui et Esau . . . . fuit autem hostis fratris sui iste Esau. A. -- isti sunt ergo filii Edom, qui christianum populum sunt gravissime persecuti . . . . hoc enim dicitur, sicut saepe memoratum est, prophetiae affectu, non maledicendi voto. C.

9. qui dicunt: exinanite, exinanite: quousque ad funda-

mentum in ea. in his sermonibus addendum est, perveniamus . . . . verba sunt ergo ista filiorum Edom persequentium populum christianum, a similitudine tracta cisternae. unde si aqua sedule tollitur, usque ad fundamentum eius sine dubio pervenitur . . . . fundamentum siquidem fidelium Christus est dominus, qui non potest iustis eripi . . . . sic dum persecutores catholicam religionem exhaurire cupiunt, felicissimas atque copiosas coronas martyribus contulerunt. C.

10. filia Babylonis bene caro nostra dicitur . . . . sed postquam de Babyloniae filia dixit, iustissimam compensationem ei asserit esse reddendam; ut sicut nos luxuria concitat ad vitia, ita repressam ieiuniis atque tribulationibus subditam faciamus esse virtutibus. C.

11. qui sunt parvuli Babyloniae? nascentes malae cupiditates. sunt enim, qui cum vetere cupiditate rixantur. quando nascitur cupiditas . . . . elide illam. sed times. ne elisa non moriatur: ad petram elide. petra autem erat Christus. A.

PSALM CXXXVII.

1. Agnoscamus ergo hic vocem ecclesiae. A. — diximus, David significare manu fortem. C.

2. illa enim fuerunt vota iustorum, ut Christus dominus adveniret. C.

4. manifestum est, in angelis habitat deus. ergo cum gaudium nostrum de spiritalibus rebus, non de terrenis bonis assumit canticum deo, ut psallat coram angelis, ipsa congregatio angelorum templum dei est. A. — templum sanctum est domini beatae incarnationis adventus. C.

5. misericordia peccatorem respexisti, veritate promissionem reddidisti. A.

7. iam non peto felicitatem terrenam, didici sanctum desiderium de novo testamento . . . . nam unde deus miscet tribulationes gaudiis terrenis, nisi ut tribulationem sentientes et amaritudinem discamus aeternam desiderare dulcedinem. A.

8. passurum se ostendit innumera. contra quae tam multiplicia postulavit auxilia. C.

9. in gente Judaeorum sola erant omnia verba oris tui. A.

10. tunc cantent in viis domini, si humiles sint. A.

11. quid si se extulerint in superbiam, latere ipsius oculos possunt? ne forte, quia audisti, humilia respicit, superbus velis esse, et dicas in anima tua: humiles respicit, me non respicit, faciam, quod volo . . . . non te putes non videri, immo roga, ut merearis videri a quo videris. A.

12. vivificabis enim laetificabis debet intellegi . . . . re vera ille vivus benedicitur, qui est aeterni gaudii hilaritate

complendus. C. — in medio tribulationis es, et nescis? . . . si non est tribulatio, non est peregrinatio . . . . ama alteram vitam. A.

13. salus aeterna cum angelis in dextera est. A.

14. saeviant inimici, quantum libet: tu retribues, quod ego non possum . . . . venerunt, qui tributum exigerent . . . . ait Petro: vade. mitte hamum in mare, et qui primus piscis adscenderit, aperi os eius, et invenies staterem . . . . da illis pro me et te . . . . non dico, domine, ne despicias opera manuum mearum . . . . opus tuum in me vide, non meum.

PSALM CXXXVIII.

Überschr. Dicat hoc ipse dominus Jesus Christus, dicat et ipse: domine, patri. A.

1. probatus est enim tempore passionis . . . . tunc quippe deitas eius etiam illis innotuit, qui eam antea credere dubitabant. C.

2. quid hic sessio? quid hic resurrectio? qui sedet, humiliat se. sedit ergo dominus in passione, surrexit in resurrectione . . . . si autem volueris accipere vocem capitis ex persona corporis, dicamus et nos: tu cognovisti . . . . sedet enim homo, quando humiliat se in poenitentia, surgit autem remissis peccatis, quando erigitur in spem vitae aeternae. A.

3. genus autem humanum, quod deflexerat in idolorum culturam, in longinquo fuerat peregrinatum. A.

4. semitam, inquit, meam: quam nisi malam, quam ille ambulaverat, ut patrem desereret, quasi occultus esse posset ab oculis vindicantis. A.

5. antequam eas irem, antequam eas ambularem, praevidisti eas: et permisisti me in labore ire vias meas, ut si nollem laborare, redirem in vias tuas. A.

7. antiquum peccatum, quando lapsi sumus, novissima poena, quando in istam mortalitatem laboriosam periculosamque pervenimus. A.

8. finxisti me, in isto labore; et posuisti super me manum tuam, vindicem manum, gravantem superbum. A.

9. ex peccato meo factum est, ut mirificata mihi esset. A.

10. cum ergo potero, non potero nisi ex te. A.

11. spiritus enim domini replevit orbem terrarum. quis potest fugere in mundo ab illo spiritu, quo plenus est mundus? A.

12. locum quaerit, quo fugiat ab ira dei. A.

13. si me extulero, te invenio repressorem. A.

14. si me abscondero, te invenio inquisitorem . . . . si peccando venero in profundum malorum, et confiteri con-

temsero dicens: quis me videt . . . . etiam illic ades, ut vindices. A.

15. mirum, si in extremis maris non est, qui nec apud inferos deest. sed novi, inquit, quomodo fugiam ab ira tua. recipiendae sunt pennae meae non in pravum, sed in directum . . . . quas pennas vult assumere, nisi duas alas, duo praecepta caritatis? in quibus duobus praeceptis tota lex pendet et prophetae. has, inquit, alas, has pennas si recipiam sic, et habitabo in extrema maris, possum fugere a facie tua ad faciem tuam. a facie irati ad faciem placati. quid enim est extremum maris, nisi finis saeculi? A.

16. pennatos nisi ipse erigat, nisi ipse deducat, praecipitabimur in profunda maris. A.

17. in ista vita, inter tanta scandala. A.

18. nox est enim, quamdiu ista vita agitur. quomodo est nox illuminata? quia Christus descendit in noctem. accepit Christus carnem de isto saeculo, et illuminavit nobis noctem . . . . deliciae nostrae Christus. A.

19. qui autem tenebrant tenebras suas, quas deus non tenebrat? homines mali, homines perversi. cum peccant, utique tenebrae sunt. dum non confitentur peccata, quae fecerunt, sed insuper defendunt, tenebrant tenebras suas . . . . et quando evades a duplicibus tenebris? A.

20. dies nobis prosperitas saeculi. nox nobis adversitas saeculi . . . . sic habebimus tenebras noctis huius, quomodo lumen noctis huius. A.

21. quando arridet prosperitas. quando tristis est adversitas, semper sit laus eius in ore tuo. A.

23. novimus Babyloniam illam, de qua hesterno die locuti sumus, unde proficiscuntur omnes, qui credunt et suspirant illi luci Jerusalem caelesti . . . . qui autem est in utero matris illius Babyloniae, gaudet prosperis saeculi. A.

25. antea vero mirificata est scientia tua ex me, invaluerat, nec poteram ad illam. A.

26. aperit autem hoc . . . . apostolus Paulus his verbis: non solum autem, inquit, sed etiam gloriamur in tribulationibus. A.

27. est ergo quaedam animae interior firmitas . . . . ecce in carne est substantia mea, in inferioribus terrae est substantia mea . . . . quid enim magnum est, si fortis est angelus? magnum est, si fortis est caro. A.

28. vide, quid dicat patri deo . . . . imperfectum meum, Petrum meum pollicentem et negantem . . . . eum et ipse dominus respexit. sicut scriptum est in evangelio. A.

29. non solum perfecti, sed etiam imperfecti. A.

30. putaverunt et ipsi dominum nostrum Jesum Christum

tantum modo hominem esse . . . . trepidaverunt in passione eius. A.

31. nemo prorsus, nec ipse, qui dixerat: tecum usque ad mortem. A.

32. amici tui facti sunt, et valde mihi honorificati sunt. factum est in eis os illud post resurrectionem domini. A.

33. facti apostoli, facti duces ecclesiae, facti arietes ducentes greges. A.

35. ecce surrexi, et adhuc me non intellegunt secum . . . . est et alius sensus . . . . ut hoc tempus significare voluerit, quo adhuc in occulto est ad dexteram patris. A.

36. videtur sic connecti ordo verborum: si occideris deus peccatores, accipient in vanitate civitates suas. A.

37. sic occiduntur peccatores. quia obscurati intellegentia alienantur a vita dei . . . . accipiunt in vanitate civitates suas, id est, populos suos vanos, eorum vanitatem sectantes: cum inflati iustitiae nomine persuadent, ut disrupto unitatis vinculo eos tamquam iustiores caeci et imperiti sequantur . . . . fieri potest, ut non tantum infament innocentes, quos tamquam malos se fugere simulant, sed etiam vera de quibusdam malis sui similibus dicant. inter quos triticum Christi servato unitatis vinculo gemit . . . . ipsum triticum, id est, bonos fideles monet, ut ante ventilationem, quae novissima futura est, non aperte se a malis segreget, ne adhuc eis commixtos deserat bonos . . . . viri autem sanguinis qui sunt, nisi qui oderunt fratres? A.

38. quid est, quod mihi calumniantur superbi, quasi me maculent aliena peccata, et propterea separando se accipiunt in vanitate civitates suas? nonne eos, qui oderant te, domine, odio habui? A.

39, 40. oderam in eis iniquitates eorum . . . . hoc in eis oderit, quod iniqui sunt, hoc diligat, quod homines sunt. A.

41. cum ergo corpus Christi ab impiis et iniquis etiam corporaliter in fine separandum, nunc inter eos interim gemat . . . . tu deus, tu proba, tu scito: non homo, non haereticus, qui nec probare novit, nec scire potest cor meum. A.

43. quid aliud dicit, quam deduc me in Christo? . . . deduc me in via aeterna, ubi nulla est iniquitas. A.

PSALM CXXXIX.

1. Id est, ab ipso diabolo . . . . quia et ipse in figura homo dictus est . . . . inimicus homo hoc fecit. A.

3. si seditio, si schisma, si haeresis, si contradictio turbulenta, non hoc erumpit nisi de illis cogitationibus, quae tegebantur. A.

6. peccatorem iterum hic diabolum significat. C.

7. supplantavit gressus tuos, si te impedierit in via dei, ut illud, quod rectum intendebas, titubet, aut labatur a via. A.

8. superbi autem sunt elati haeretici, qui viam domini deserentes pravis dogmatibus populos decipere potius quam docere festinant. C.

9. ponunt enim funes, id est, dolosas et tortuosas obiectiones, quibus capiant sensus humanos, ut quasi pedibus laqueum, ita mentibus tendere probentur scandalum. C.

10. quoniam non capiunt, nisi illos, qui a recto virtutum calle discedunt. C.

13. id est, qui das vires saluti meae. A.

14. inde inumbratur in die belli. desiderium enim aestus facit. umbraculum autem domini temperat desiderium, ut possimus refrenare, quo rapiebamur, ut non ita exaestuemus, ut ad laqueum perducamur. A.

15. ecce quo mihi valebit umbraculum tuum, ut aestum non patiar a me ipso. et quid mihi peccator faceret ille? . . . illud ergo ora, quantum potes, ut a desiderio tuo non te tradat deus peccatori. tu enim desiderio tuo locum diabolo das. A.

16. id est, ne de me triumphent, non de me gaudeant. A.

18. laborant homines loqui mendacium: nam veritatem tota facilitate loquerentur. ille enim laborat, qui fingit, quod dicit. nam qui verum vult dicere, non laborat: ipsa enim veritas sine labore loquitur. A.

19. fervere sanctis operibus incipiunt, qui pridem desidioso nimis tepore vixerunt. C.

21. venit illis miseria et non tolerant: iustus autem subsistit, quomodo ille subsistit, qui dicit: sed et gloriamur in tribulationibus. A.

22. difficile est enim indeliberatum, rectum esse sermonem, sicut scriptum est: in multiloquio non effugies peccatum. C.

23. quandocumque capti sunt iusti, venati sunt illos quidem mali, sed non ad interitum. A.

26. meritis suis nihil tribuent, non tribuent totum nisi misericordiae tuae. A.

27. scimus, quia cum apparuerit, similes ei erimus, quoniam videbimus eum, sicuti est. A.

PSALM CXL.

1. Supplicat enim propheta. C.

2. clamavi quod perfectam significat orationem. et iterum

repetit: dum clamavero ad te, quod utique constat positum de futuro. C.

3, 4. incensum est odoriferi pigmenti suavis adustio, quae carbonibus concremata gratissimum fumum porrigit ad superna . . . . elevatio manuum significat operām piam, quae aut in eleemosynis exercetur, aut in aliqua probabili conversatione peragitur. C.

7. qui sunt electi eorum? qui sibi iusti videntur. A.

8. falsa laus adulatio est: falsa laus adulatoris, hoc est oleum peccatoris . . . . non quaeretis oleum peccatoris. A.

9. eorum, id est, iniquorum. C. — veniet tempus, quando superent hominum millia tundentium sibi pectus et dicentium: dimitte nobis debita nostra, sicut et nos dimittimus debitoribus nostris . . . . et placebit illa oratio. A.

10. petra autem erat Christus . . . . dixit hoc Aristoteles: adiunge illum petrae, et absorptus est . . . . dixit hoc Plato: adiunge illos petrae, compara auctoritatem illorum auctoritati evangelicae . . . . tamdiu videntur aliquid dicere, donec comparentur petrae. A.

12. occisi sunt enim martyres, et quasi praevaluerunt, qui occiderunt. praevaluerunt illi persequendo, ut praevalerent verba Christi praedicando. A.

13. iuxta infernum dissipata sunt ossa martyrum. A.

15. plus figo oculum meum in promissis tuis, quam in minis eorum. A.

16. ne auferas, scilicet bonis tuis. C.

18. in diaboli retiaculum cadent, qui peccatorum circuitione clauduntur. C.

19. haec vox ex persona capitis . . . . quid est ergo donec transeam, nisi de hoc mundo ad patrem . . . . in passione tu solus pateris, tu solus occideris ab inimicis . . . . cum transiero, multiplicabor: multi me imitabuntur. A.

PSALM CXLI.

1. Multi enim clamant ad dominum non voce sua, sed voce corporis sui . . . . non in strepitu labiorum, sed in affectu cordis clamet ad dominum. non ubi homo audit, ibi deus audit. nisi voce pulmonum et laterum et linguae clames, homo te non audit, cogitatio tua clamor est ad dominum. A.

2. quid est, ante eum? in conspectu eius. quid est in conspectu eius? ubi videt . . . . cogitationem tuam nullus hominum videt, deus autem videt. ibi ergo effunde precem tuam, ubi solus ille videt. A.

3. quando hoc facis? A.

4. non mihi arrogem vires meas, ut sciam, quod alius in me operatur ipsam virtutem. A.

5. illi me deiectum putabant, tu me stantem cernebas. A.

7. qui cognosceret illam scilicet in ipso deitatem. C.

10. clamavit autem spem suam ponens in dominum, quando dixit: pater in manus tuas commendo spiritum meum. C.

12. in cruce positus latroni dixit: amen dico tibi, hodie mecum eris in paradiso. C.

13. humiliatus est, qui obediens factus est usque ad mortem. A.

14. in eo non intuebantur divinitatis virtutem, sed speciem corporalem; de quibus dicit apostolus: si enim cognovissent nunquam dominum maiestatis crucifixissent. C.

15. adeo corporaliter facti fuerant fortiores, ut et manus iniicerent, et de eius morte gauderent. C.

16. referatur ad inferos. C.

17. a cunctis fidelibus patri confessio laudis est. C.

18. apostoli Christi expectabant utique, donec gloriam promissae resurrectionis agnoscerent. C.

PSALM CXLII.

2. Commendatio est enim gratiae, ne unusquisque nostrum iustitiam suam putet. haec enim iustitia dei est, ne unusquisque nostrum iustitiam suam putet. A.

3. unde et Job veracissime dicit: nemo mundus ante te, nec infans cuius est unius diei vita super terram. C.

4. persecutus est plane et diabolus animam Christi, et Judas animam magistri. A.

5. mortui saeculi, merito mortui, mercedem recipientes iniquitatis et mortem ducentes ex peccati propagine. A.

6. recordamini: tristis est anima mea usque ad mortem. A.

7. memoratus est ille dierum antiquorum, per quem factus est omnis dies. loquitur corpus. A.

8. opera enim domini dicit, quibus caelum terramque mirabili dispositione fundavit. C.

9. dicit, sic animam suam desiderare deum, quemadmodum solet sicca terra copiosas pluvias sustinere. C.

10. impleat me spiritus tuus, quia defecit spiritus meus. A.

11. lacum vero inferiorem locum intellegere debemus inferni. C.

12. misericordiam tuam, scilicet vocem illam, qua designatur misericordia tua, cum audierint iusti: venite benedicti patris mei. R. — in illo autem mane auditam faciet dominus misericordiam suam, cum segregatis iustis ab impiis, ovibus scilicet ab haedis, dicet his, qui a dextris eius erunt: venite

benedicti patris mei, percipite regnum, quod vobis paratum est ab origine mundi. G.

14. illud nos postulata mereri facit, si animam nostram non carnali gravamine inclinemus ad mundum, sed spirituali iuvamine levemus semper ad dominum. C.

17. spiritus autem bonus deducet nos in viam rectam, quando corpus nostrum suis regulis subdit . . . . sive terram rectam, illam significat futuri saeculi, ubi recti ambulabunt. C.

18. non quia ego merui, sed quia tu misereris. A.

19. educuntur de tribulatione tamquam de carceribus animae sanctae, quando concessa venia de isto saeculo praecipiuntur exire. C.

21. perdendos dicit esse diabolum et omnes impios, qui in sua obstinatione moriuntur. C.

PSALM CXLIII.

1. Processit adversus Goliam superbum, se iactantem, de se praesumentem . . . . et hoc fecit noster David, deiecit diabolum de suis . . . . hoc unum proelium. alterum autem unicuique in seipso. modo genus hoc belli ex apostolica epistola legebatur: caro concupiscit adversus spiritum. A.

2. praebes mihi misericordiam. A.

6. quale est enim, ut ille caeli terraeque fabricator per assumti corporis veritatem usque ad hominum dignatus fuerit venire notitiam, et rectis fide innotuerit inaestimabile deïtatis arcanum. C.

7. tanti eum pendis, tanti eum aestima. A.

8. peccando vanitati similis factus est; nam quando est primum conditus, veritati similis factus est. A.

9. tunc utique adspectu innotuit homini, quando in humilitate sanctae incarnationis apparuit. C.

10. montes hic superbos homines debemus accipere, et diabolica iniquitate praetumidos, quos dominus tetigit, quando eis compunctionem piae conversionis attribuit. C.

11. crebresce miraculis tuis, et solvetur conspiratio eorum . . . . iam miraculis territi non audebunt aliquid contra te, et in ipsis miraculis expavescentes haesitabunt. A.

12. sagittas, apostolos significat. C.

13 manum dicit dominum salvatorem; ipse enim manus est patris, per quem facta constant universa. C.

15. ipsi sunt enim filii alieni, qui ab ecclesia matre catholicorum habentur extranei. C.

17. hoc in dextera posuerunt, quod in sinistra habere debuerunt. quid enim in dextera ponere debuerunt? deum, aeternitatem, annos dei non deficientes . . . . sinistra utamur ad tempus, dexteram desideremus in aeternum. A.

18. novum est etiam, quod nos corpore et sanguine suo saginare dignatur. C.

19. in lege decem praeceptorum, ibi tibi psallam. A.

21. quis est gladius benignus? de quo dominus dicit: non veni pacem mittere in terram, sed gladium. separaturus enim erat fideles ab infidelibus. A. — quapropter malignus est gladius diaboli, quia dividit a bonis. C.

22. hunc versum in prima parte iam dixit. C.

23. filios eorum dicit, qui pravi dogmatis praedicatione generantur . . . . non enim de prophetis, non de apostolis, non de aliqua divina auctoritate firmati sunt. sed voluntaria perversitate novitatis a sanctae ecclesiae unitate discreti sunt. C.

24. similitudo quippe non habet veritatem. C.

28. maceries est paries ex sola compositione saxorum. C.

29. non sit transitus per domos eorum . . . . sed silentium sit, cum volunt quiescere. C.

30. ne somnus eorum importuna loquacitate rumpatur. C.

31. audite male persuasi, audite dementes, in sinistra poni, quae putatis esse magnifica . . . . audiamus nunc, quid dicatur de turba fidelium. C.

PSALM CXLIV.

1. Laus ipsi David, laus ipsi Christo. A.

2. si gaudes de bono, quod tibi accidit per diem, fortasse transit alio die bonum hoc, unde gaudes . . . . ergo per singulos dies laudavit, qui etiam in die tam tristi laudavit. A.

3. qui hic per istos singulos dies benedicit dominum, ibi in illo aeterno uno die, qui venturus est, cum beatis continua exsultatione laudabit. C.

4. non enim cum mortuus fueris in hac carne, desines laudare dominum. A.

5. sumus enim in ista generatione filii dei, erimus in alia generatione filii resurrectionis. A.

6. inter ipsa opera dei, quae laudant, et seipsos inveniunt, quia in operibus dei et ipsi sunt. A.

8. non enim praedicabunt regnum tuum aeternum, et tacebunt ignem aeternum. A.

9. magnitudinis tuae non est finis. A.

10. nos oblitus non es . . . . haec memoria eius super nos, quia non nos oblitus est, praedicanda est, enarranda est. et quia valde dulcis est, manducanda et eructuanda est . . . . manducas, cum discis. eructas, cum doces . . . . Joannes apostolus, cui non sufficiebat ipsa mensa domini, nisi discum-

beret super pectus domini, et de arcano eius biberet divina secreta, quid eructuavit? in principio erat verbum. A.

11. cui ergo debemus, quia sumus, illi debemus, quia et iustificati sumus. nemo quasi tribuat deo, quia est, et sibi tribuat, quia iustus est. melius est enim quod tibi vis tribuere, quam quod illi. A.

12. vides ergo, quid tibi debebatur, et quid dederit. qui gratis dedit. data est venia peccatori. A.

13. quantos enim sustinet peccatores? . . . expectans ipsa expectatione clamans: convertimini ad me. A.

14. dulcis enim dici non potest nisi eis, qui bona ipsius spiritualiter imbiberunt. C.

15. ipsum enim coronat, quod in nobis occulto iudicio gratia praerogante largitur: illud damnat, quod diabolo machinante construitur. C.

16. audi, quia est et laudis confessio . . . . laudent te omnia opera tua . . . . tu in illa (i. e. creatura) laudas deum. A.

17. ut ei sancti sui debeant confiteri, id est, boni angeli, dominationes, potestates, et principatus, vel iusti homines. C.

18. quam potens deus, qui dedit vitas suas proprias animalibus. quam potens deus, qui semina diversa dedit visceribus terrae, ut germinarent tantam varietatem fruticum, tantam speciem arborum. A.

19. Petrus et Johannes ex utero matris claudum ambulare fecerunt. C.

20. hic vivunt in isto decore, in ista pulchritudine prope iam ineffabili, hic vivunt tecum et vermiculi et mures, et omnia terrae repentia . . . . quale decus est illius regni, ubi tecum non vivunt nisi angeli. A.

21. quod regnum dico? A.

22. haec est illa repetitio, vel omnem generationem significans, vel generationem illam, quae erit post hanc generationem. A.

23. quid enim promisit, et non dedit? . . . adhuc quaedam promisit et non dedit, sed credatur illi ex his quae dedit . . . . potes me credere redditurum esse, quod debeo. in ipso chirographo habes promissum unicum filium, cui non peperci . . . . lege chirographum: promisi ibi pignus spiritus sancti me daturum per filium meum: computa redditum. A.

28. viae pertinent ad dispositiones. C.

PSALM CXLV.

2. Laudare in vita est, in illa aeternitate domino confiteri. C.

4. in uno filio hominis salus, et in ipso non quia filius hominis, sed quia filius dei. A.

5. hic spiritum animam debemus accipere . . . . egressa itaque anima de claustro corporis sui, in terram remeat caro defluens, unde sumsit initium . . . . mortis igitur tempore pereunt humanae cogitationes. C.

6. ipsi David sic fuit adiutor, ut de Jacob faceret Israel. A.

7. in domino deo suo est spes etiam illius, qui colit Saturnum . . . . qui colit Neptunum . . . . ergo ille illius deus, atque ille illius. quis huius beati? quia spes ipsius in domino deo ipsius. sed quis este iste? qui fecit caelum et terram, mare et omnia, quae in eis sunt. A.

8. facit illis iudicium. quibus? qui accipiunt iniuriam, puniens omnes iniuriosos. A.

9. beati qui esuriunt et sitiunt iustitiam, quoniam ipsi saturabuntur. A.

11. peccavimus, et compedes inde accepimus. quae sunt compedes nostrae? mortalitas ipsa. A.

12. ostendit quandam lucem sapientiae, qua illuminantur caeci. A.

14. proselyti advenae sunt. omnis ecclesia gentium proselyta est. A.

16. via peccatorum placet tibi, quia lata est . . . . lata et spatiosa est via, quae ducit ad interitum. A.

PSALM CXLVI.

1. Hoc ergo ait, laudate dominum, quoniam bonum est laudare dominum . . . . lingua ad horam laudat, vita tua semper laudet. inde ergo bonus psalmus . . . . psalmus quippe cantus est, non quilibet, sed ad psalterium. psalterium autem quoddam organum est cantilenae sicut lyra, sicut cithara et huius modi organa . . . . opera tua concordent cum voce tua. A.

2. quomodo erit deo nostro iocunda laus? si bene vivendo laudetur . . . . alio loco dicitur: non est speciosa laus in ore peccatoris. si ergo in ore peccatoris speciosa laus non est, iocunda non est. A.

3. est Jerusalem aeterna in caelis, ubi cives etiam angeli sunt. quid enim interpretatur Israel? videns deum . . . . omnes ergo cives illius civitatis videndo deum gaudent in illa magna civitate et ampla et caelesti, spectaculum eis deus ipse est . . . . collecti sunt dispersi, ut in manu artificis ad aedificium formarentur. A.

4. qui cor non conterunt, non sanantur . . . . dicitur alio loco: prope est dominus his, qui obtriverunt cor. qui obtriverunt cor? humiles. A.

5. etenim modo, fratres, quantae illicitae delectationes animum tangunt? . . . dic ergo: infelix ego homo, quis me liberabit de corpore mortis huius? ut respondeat tibi: gratia dei per Jesum Christum dominum nostrum . . . . quid facit medicus? alligat contritiones tuas, ut possis pervenire ad plenissimam firmitatem . . . . quae sunt ista alligamenta? temporalia sacramenta . . . . quemadmodum enim medicus perfecta sanitate detrahit ligaturam, sic in illa civitate Jerusalem cum aequales angelis facti fuerimus, numquid putatis, ibi accepturos nos esse, quod hic accepimus? A.

6. sunt stellae quaedam lumina in ecclesia consolantia noctem nostram . . . . ipsas stellas numerat deus . . . . cum redirent discipuli, quo missi erant, exsultaverunt et dixerunt: domine ecce spiritus immundi subiecti sunt nobis . . . . nolite, inquit gaudere. quia spiritus vobis subiecti sunt, sed gaudete, quia nomina vestra scripta sunt in caelo. A.

7. magnus dominus noster, utique cuius nec facta numerari nec laus praevalet apprehendi: congregans dispersiones Israel, sanans contritos corde, numerans multitudinem beatorum, et omnes nomine suo vocans. C.

8. quare humiliat usque ad terram? reprehendunt intelligibilia, terrena sensuri sunt . . . . non sunt permissi intellegere caelestia, terrena sapuerunt. A.

9. te prius accusa. A.

10. post confessionem quid? sequantur bona opera. A.

11. qui contegit scripturam figuris. A. — ille enim verbum domini efficaciter suscipit, qui se ad audiendum superno munere desideranter obtulerit. C.

12. foenum pertinet ad praedicationes robustas: herba ad monita molliora. foenum siquidem fuit, quando dixit apostolus: volo omnes homines esse sicut meipsum. herba: qui se non continet, nubat. C.

14. corvi sunt irreligiosi viri, qui peccatorum nigredine inseparabiliter vestiuntur, nec aliquo splendore conversionis elucescunt. pulli vero corvorum, ut physiologi volunt, caelesti rore vescuntur, et adhuc paternas escas, id est, cadaverum foetores beneficio aetatis ignorant. C.

15. potentatus equi est superbia . . . . et re vera est in eo cervix, indicans quandam superbiam. A.

16. haeretici, dividentes se ab ecclesiae tabernaculis, sibi tabernacula posuerunt: non in ipsis tabernaculis viri bene sentiet deus. sed pullum corvorum attende dicentem: elegi abiici in domo domini, magis quam habitare in tabernaculis peccatorum. A.

PSALM CXLVII.

1. Aggaeus et Zacharias prophetae fuerunt. erant autem prophetae isti iam in captivitate Jerusalem illius, quae in terra portavit umbram cuiusdam caelestis. in illius ergo civitatis captivitate cum essent in Babylonia, prophetaverunt prophetae isti reparationem Jerusalem, prophetaverunt civitatem novam ex reparatione veteri, liberato populo a captivitate . . . . in hoc enim mundo, in his tribulationibus saeculi, in hac turba multiplici scandalorum, quodam modo in captivitate gemimus, sed erigemur: praenuntiatur civitas nostra nova futura aequalis. nam et post istorum prophetationem et visibiliter contigit, quod ad persolvendam imaginem pertinebat. reparata est Jerusalem post septuaginta annos captivitatis . . . . septenario illo numero omnem volubilitatem huius temporis signat; septenario enim numero volvuntur dies hi, sicut nostis . . . . post septuaginta ergo annos, cum prophetavit Jeremias reparari civitatem Jerusalem, factum est, ut et ibi significaretur imago futurorum: significatum est nobis post omnem istam volubilitatem temporis, quae septenario numero volvitur, futuram illam civitatem nostram iam in aeternitate in uno die . . . . hanc cum viderent in spiritu prophetae, videbant illam, dicebant de ista . . . . audiamus iam cantari civitatem illam, et erigamur ad eam. A.

2. quae Sion, ipsa Jerusalem. diversis causis duo nomina. A.

3. nemo exeat, nemo intret . . . . non timebis, quod dictum est: nemo intret. dicitur enim hoc, et fiet hoc, sed cum intraveris: nemo contra te claudet, sed te ingresso claudentur portae Jerusalem et firmabuntur vectes portarum eius. nam tu si esse volueris aut non virgo corde, aut etsi virgo, inter fatuas virgines, foris remanebis, et frustra pulsabis. A.

5. ecce hoc dico, o filii dilecti, o filii regni, o cives Jerusalem, quoniam in Jerusalem visio pacis est . . . . fines enim Jerusalem pax . . . . ibi saturitas et nulla indigentia. A. — re vera secura pax et inviolata tranquillitas, quando indigentia nobiscum ulla non litigat. C.

6. quae ibi erit adeps frumenti, nisi panis ille, qui descendit de caelo ad nos? A.

7. quando levaremur ad adipem frumenti et satietatem, nisi mitteret verbum suum terrae? A.

9. haec igitur omnia: nix, nebula, crystallum, frigus, mala sunt huius saeculi. quae peccatorum gelu mortalia corda constringunt et in stupore saxeo faciunt permanere, nisi domini calore solvantur . . . . dat, facit significat . . . . quapropter facit nivem sicut lanam; ut quod ante frigoris acerbitate gelatum est, in laneam mollitiem perducatur. quod

fit utique, quando frigidissima peccatis corda mortalium ad ardorem satisfactionis adduxerit. C.

10. nebula idem significat omne peccatum, quod semper caliginosa obscuritate peragitur: sed velut cinis domino praestante dispergitur, dum eius cumulus confessionis gratia dissipatur. C.

11. nix multorum annorum tempore durata et serie saeculorum, crystallum dicitur . . . . notissimum illum Paulum apostolum intueamur . . . . et si fuerint, qui ex tanta duritia, in quanta ipse fuit, panis fierent, ipso proposito ad exemplum omnes occurrant . . . . ecce crystallum erat apostolus Paulus . . . . iste quam durus fuit, crescens in lege, eruditus ad pedes Gamalielis, legis doctoris . . . . Paulus iam in aqua viva gentes vocat ad fontem. A. — in liquores saluberrimos adducti, spiritualis beneficii fluenta profundunt. sic factum est de persecutore Saulo. C.

12. quale est illud: induravit deus cor Pharaonis. C.

13. sicut et alibi dictum est: nec est, qui se abscondat a calore eius. C.

14. flat auster, solvitur rigor captivitatis et currit in deum fervor caritatis. A.

15. Israelita est, quicunque fidelis est. C.

15, 16. non nuntiatum est alicui genti hoc iudicium dei, quomodo patiantur et iusti et iniusti, quomodo pro merito omnes, quomodo in gratia dei, non in suis meritis liberentur ipsi iusti. non annuntiatum est hoc universae genti, sed soli Jacob, soli Israel. A.

PSALM CXLVIII.

5. Aquas vero super caelos esse genesis refert. ait enim: divisitque aquas, quae erant sub firmamento, ab his, quae erant super firmamentum. C.

7. sed cum legatur de futuro saeculo: erit caelum novum et terra nova, quemadmodum de isto caelo dicitur: statuit ea in aeternum? sed omnia deo statuta esse non dubium est. C.

9. abyssi profunditates aquarum sunt: maria omnia, nubilosus iste aer ad abyssum pertinet. A.

14. super caelum et terram dixit: quia nec caelestia nec terrena illis praedicationibus possunt aequalia reperiri . . . . ibi autem exaltabitur, ubi omnis gloria manifesta praestatur. primum, quia dexteram merentur . . . . ut merito exaltati dicantur, qui usque ad ipsius domini contemplationem mirabili eius pietate perveniunt. C.

15. vgl. Ps. 64, 3.

PSALM CXLIX.

1. Vetus homo, vetus canticum, novus homo novum canticum . . . . quisquis terrena diligit. vetus canticum cantat; qui vult cantare canticum novum. diligat aeterna . . . . si tu laudas dominum, et ego laudo dominum, quare in discordia sumus? caritas laudat dominum, discordia blasphemat dominum. A.

2. laudatio eius in ecclesia sanctorum. sive istam dicas, catholicam significat, quae re vera sanctorum est: sive illam Jerusalem caelestem et ipsa sine dubitatione sanctorum est. C.

4. quod audistis Israel, id sunt filii Sion. A.

5. chorus est consensio cantantium. A.

6. quare assumit tympanum et psalterium? ut non sola vox laudet, sed opera. quando assumitur tympanum et psalterium, manus concinunt voci . . . . porrigas panem esurienti. vestias nudum, suscipias peregrinum . . . . in tympano corium extenditur, in psalterio cordae extenduntur. A.

7. id est, quando illum fecerit perfecta suavitate gaudentem, quando angelis parem. C.

8. exaltantur enim et superbi. sed non in salute: mansueti in salute, superbi in morte. id est, superbi ipsi se exaltant. et dominus eos humiliat, mansueti autem ipsi se humiliant, et deus eos exaltat. A.

9. quid est in cubilibus suis? in cordibus suis. audi apostolum Paulum exsultantem in cubili suo: nam gloria nostra haec est, testimonium conscientiae nostrae. A.

10. sic laetabuntur in cubilibus suis, ut non sibi tribuant, quod boni sunt, sed illum laudent, a quo acceperunt, quod sunt. A.

11. frameas bis acutas intellegimus sermonem domini. A.

12. videte, si non est vindicta facta in gentibus . . . . attendite, quomodo caesae sunt gentes Babyloniae . . . . bellant sancti, educunt frameas bis acutas, fiunt strages, fiunt occasiones, separationes. quomodo illi duplum redditur? illa quando poterat persequi christianos, carnem occidebat, deum non confringebat . . . . pagani extinguuntur et idola franguntur. quomodo inquies, pagani occiduntur? quomodo, nisi cum christiani fiunt? A.

14. ista enim tunc vere fiunt, quando cum domino iudicabunt. C.

15. omnes enim cum Christo iudicant, qui eius regulis non repugnant. C.

PSALM CL.

1. Dicit enim propheta. C. — utique in eis, quos glorificavit. A.

2. quod enim proposuit dicens: laudate dominum in sanctis eius, hoc exsequitur, varie significans eosdem ipsos sanctos eius. A.

5. cymbala ergo nostra sunt labia percussa ad sonum vocis distinctissime temperandum, quae tunc salutariter sonant, quando in laudes domini devotissime commoventur. C.

XI. Strassburg zur Zeit der Zunftkämpfe und die Reform seiner Verfassung und Verwaltung im XV. Jahrhundert. Rede, gehalten zur Feier des Stiftungsfestes der Universität Strassburg am 1. Mai 1875 von Gustav Schmoller. Mit einem Anhang: enthaltend die Reformation der Stadtordnung von 1405 und die Ordnung der Fünfzehner von 1433. M. 3. —

XII. Geschichte der deutschen Dichtung im XI. und XII. Jahrhundert. Von Wilhelm Scherer. M. 3. 50

XIII. Die Nominalsuffixe a und â in den germanischen Sprachen. Von Heinrich Zimmer. Eine von der philosophischen Facultät der Universität Strassburg gekrönte Preisschrift. M. 7. —

XIV. Der Marner. Herausgegeben von Philipp Strauch. M. 4. —

XV. Ueber den Mönch von Heilsbronn. Von Albrecht Wagner M. 2. —

XVI. King Horn. Untersuchungen zur mittelenglischen Sprach- und Litteraturgeschichte von Theodor Wissmann. M. 3 —

XVII. Karl Ruckstuhl. Ein Beitrag zur Goethe-Litteratur von Ludwig Hirzel M. 1 —

XVIII. Flandrijs. Fragmente eines mittelniederländischen Rittergedichtes. Zum ersten Male herausgegeben von Johannes Franck. M. 4. —

XIX. Eilhart von Oberge. Zum ersten Male herausgegeben von Franz Lichtenstein M. 14. —

XX. Englische Alexius-Legenden aus dem XIV. und XV. Jahrh. Herausgegeben von J. Schipper. 1: Version 1. M. 2. 50

XXI. Die Anfänge des Prosaromans in Deutschland und Jörg Wickram von Colmar. Eine Kritik von Wilhelm Scherer. M. 2. 50

XXII. Ludwig Philipp Hahn. Ein Beitrag zur Charakteristik der Sturm und Drangzeit von Richard Maria Werner. M. 3. —

XXIII. Leibniz und Schottelius. Die Unvorgreiflichen Gedanken. Untersucht und herausgegeben von August Schmarsow. M. 2. —

XXIV. Die Handschriften und Quellen Willirams, von Josef Seemüller. M. 2. 50

XXV. Kleinere lateinische Denkmäler der Thiersage aus dem XII. bis XIV. Jahrh. Herausgegeben von E. Voigt. M. 4. 50

XXVI. Die Offenbarungen der Adelheid Langmann herausgegeben von Philipp Strauch. M. 4. —

XXVII. Ueber einige Fälle des Conjunctivs im Mittelhochdeutschen. Ein Beitrag zur Syntax des zusammengesetzten Satzes. Von Lud. Bock. M. 1. 50.

XXVIII. Willirams deutsche Paraphrase des hohen Liedes. Mit Eintheilung und Glossar herausgegeben von Joseph Seemüller. (Unter der Presse.)

In Vorbereitung:

Beiträge zur Kritik des Nibelungenliedes von Rudolf Henning.

Peter Spörls Liederbuch, herausgegeben von Gustav Jacobsthal und Wilhelm Scherer.

In gleichem Verlag erschien:

Notkers Psalmen nach der Wiener Handschrift herausgegeben von Richard Heinzel und Wilh. Scherer S. LII u. 327 S. 1876 M. 8. —

QUELLEN UND FORSCHUNGEN

ZUR

SPRACH- UND CULTURGESCHICHTE

DER

GERMANISCHEN VÖLKER

HERAUSGEGEBEN

VON

BERNHARD TEN BRINK, ERNST MARTIN,
WILHELM SCHERER.

XXIX.
DIE QUELLEN VON NOTKERS PSALMEN.

STRASSBURG.
KARL J. TRÜBNER.

LONDON.
TRÜBNER & COMP.
1878.

Buchdruckerei von G. Otto in Darmstadt.